

Peloponeski rat

Turniški, Zlatko

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:720260>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

Hrvatski studiji Sveučilište u Zagrebu

Odsjek za povijest

Peloponeski rat

Diplomski rad

Kandidat: Zlatko Turniški

Mentor: doc. dr. sc. Mladen Tomorad

Zagreb, listopad 2017.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Sukobi grčkih polisa prije velikog Peloponeskog rata	2
2. 1 Stvaranje Peloponeskog i Delskog saveza	2
3. Uzroci Peloponeskog rata	6
3. 1. Kerkira	6
3. 2. Potideja	9
3. 3. Hegemonija Atene nakon grčko-perzijskih ratova	10
4. Početak Peloponeskog rata	15
4. 1. Razdoblje nakon Perikla	21
4. 2. Pil i Sfakterija	24
4. 3. Brasidina kampanja na Halkidici	28
4.4. Lažni mir	30
4.5. Nikijin mir i Argivsko- atenski savez	31
5. Rat na Siciliji	34
5. 1. Pripreme Atenjana za odlazak na Siciliju	34
5. 2. Opsada Sirakuze	38
6. Početak kraja za Atenu – razdoblje nakon Sicilske ekspedicije	43
6.1 Borbe na Egejskome moru za Helespont	43
7. Zaključak	54
8. Literatura	56
9. Sažetak rada	58

1. Uvod

U ovome magistarskome radu bavit ću se poviješću antičke Grčke u 5. st. pr. Kr. točnije ratovima između Sparte i Atene i njihovih saveznika koji su poznati pod nazivom Peloponeski ratovi. Nakon što su se udruženi grčki gradovi-države riješili Perzijanca na prostoru Helade, mir između grčkih polisa nije dugo potrajao te je došlo do još većeg i razornijeg sukoba od onoga s Perzijancima. Pomorskom bitkom kod Salamine 480. g. pr. Kr. i kopnenom bitkom kod Plateje godinu dana kasnije Grci su istjerali Perzijance iz Helade i ujedno to je bio kraj defanzivnog ratovanja grčkih saveznika. Također, Grci su motivirali gradove u Maloj Aziji da podignu pobunu protiv perzijskih osvajača što su ovi uspješno proveli. Inicijativu su preuzeli Atenjani koji su u to vrijeme izgradili veliku i moćnu mornaricu te su pokrenuli ofenzivni rat protiv Perzijanca i dokrajčili ih na njihovom teritoriju. Na kraju ratovi s Perzijancima završili su sredinom 5. st. pr. Kr. kada je pobijeđena perzijska flota u blizini otoka Cipra te je sklopljen Kalijin mir. Atena je iz toga rata izašla kao pobjednica i imala je najviše koristi jer je izgradila veliko i moćno brodogradilište, proširila svoje trgovačke veze i oslobodila jonske i egejske saveznike koji su priznali vlast Atene. U tim okolnostima moćna atenska država htjela se nametnuti kao gospodar svih Grka, što je smetalo drugom moćnom polisu na Peloponezu, Sparti. Upravo iz tog razloga ću u ovome radu prikazati tijek Peloponeskih ratova i objasniti uzroke zbog kojih je Peloponeski rat počeo.

O Peloponeskom ratu sačuvano nam je malo antičkih izvora. Najznačajniji autor koji nam piše o Peloponeskim ratovima bio je Tukidid koji je ujedno sudjelovao u tom ratu na atenskoj strani i opisao nam je događaje od početka rata pa sve do 411. g. pr. Kr. On je zapovijedao atenskim brodogradilištem, ali je nakon neuspjeha kod Amfipola otjeran iz grada Atene. Sakupljao je informacije o ratu od različitih sukobljenih strana i osoba, veliki dio rata je sam opisao i što je najvažnije bio je objektivan i dobar analitičar. Na Tukididovu „Povijest Peloponeskog rata“ nadovezuje se drugi grčki autor Ksenofont s njegovim djelom „Grčka povijest“. Ksenofont za razliku od Tukidida nije bio tako detaljan i analitičan u opisivanju Peloponeskog rata, ali je najvažnije da je nastavio tamo gdje je Tukidid stao. Nadalje, ostali autori koji su opisivali taj dio grčke povijesti su Diodor Sicilski i Plutarh koji je ostavio biografiju Perikla, važnog atenskog političara na početku Peloponeskog rata.

2. Sukobi grčkih polisa prije velikog Peloponeskog rata

2. 1. Stvaranje Peloponeskog i Delskog saveza

Nakon grčko-perzijskih ratova dva najjača grčka polisa, Atena i Sparta, dobili su priznanje od ostalih manjih grčkih polisa i prepoznati su kao osloboditelji Helade od perzijskih vladara i utjecaja s istoka. Prvi sukobi između dvaju polisa pojavljuju se tijekom grčko-perzijskih ratova na prostoru Helade (do 480. g. pr. Kr.) jer su obje strane htjele zauzeti dominantnu poziciju kojom bi mogli kontrolirati i upravljati cijelom Heladom i Helenima.

Nakon pomorske bitke Mikale (479. g. pr. Kr.) održan je sastanak na Samu gdje se raspravljalo o sudbini Helena na maloazijskoj obali strahujući da im Perzijanci neće dati autonomiju i dugoočekivani mir. Spartanci nisu vjerovali da će jonski Grci na maloazijskoj obali uspjeti obraniti svoje polise od perzijske sile te su smatrali da je najbolja opcija da se nasele u matičku Grčku. Takav plan nije bio primamljiv Atenjanima koji nisu htjeli prepustiti Jonjane na milost i nemilost Perzijancima te su odlučili pokrenuti ofenzivan rat protiv Perzijskog Carstva. Rezultat toga je bilo osnivanje Delskog saveza 478. g. p. Kr. kojim je Atena dobila ulogu zaštitnika Grka na Egeju koji su njoj zauzvrat davali novac i brodovlje. Roberts ističe da su se egejski polisi priklonili Ateni jer je bila spremna braniti grčke interese osnivanjem Delskog saveza te im je smetalo ponašanje spartanskog admirala Pauzanija koji je svojim postupcima izazvao ogorčenje među Grcima.¹ Iako je Pauzanije učinio mnoga dobra za Heladu, Grci su se grozili kada su ga vidjeli na što ga je Sparta opozvala s misije na Egeju. Tukidid je zapisao da je nosio perzijska odijela, garda mu se sastojala od perzijskih i egipatskih stražara, poprimio je perzijske manire, puštao perzijske zatvorenike koji su bili rodbina perzijskome kralju te je htio oženiti kćerku perzijskog kralja. To zasigurno nije bilo primjereno ponašanje jednog visokog vojnog zapovjednika i državnika koji je i sam sudjelovao u ratu protiv Perzijanaca.²

S druge strane, Spartanci su imali svoju Peloponesku ligu i Helada je podijeljena na dva bloka. U toj Peloponeskoj ligi bila je većina gradova s Peloponeskog poluotoka među kojima su i

¹ Souza: 2002: 11; Kinzl 2006: 511; Rhodes 2006: 17-18; Roberts 2017: 33-34. Kinzl ističe kako su Spartanci bili u strahu kada su čuli za osnivanje Delskog saveza jer su dobili dosta saveznika na svoju stranu koji su im plaćali porez. Kinzl 2006: 511.

² Thuc. I. 128-130; Kinzl 2006: 511; Rhodes 2006: 18.

moćni grčki polisi poput Korinta. Za razliku od Delskog saveza, članovi Peloponeskog saveza imali su veću autonomiju i prava na skupštinama ako su vijećali o nekoj važnoj odluci. Souza smatra da je to bila defenzivna liga za spas gradova na Peloponezu, ukoliko neka od članica bude napadnuta od vanjske sile.³

Prva veća napetost između dva polisa dogodila se 464. g. pr. Kr. kada je došlo do potresa u Sparti koji je omogućio helotima da podignu pobunu. Naime, spartansko društvo je bilo sastavljeno od punopravnih članova odnosno Spartijata koji su mogli obavljati političke funkcije i služiti vojsku, dok su cijeli taj vojničko oligarhijski sustav održavali robovi kojih je bilo nekoliko puta više od Spartijata.⁴ Fornara navodi kako su se Lakedemonjani prema helotima ponašali okrutno i nehumano. Heloti su morali nositi pseće glave, nositi njihovu kožu, svaki dan su pretrpjeli bezbroj udaraca bičem ili štapom samo da bi ih Spartanci podsjetili da su robovi i da oni njima služe.⁵ Situacija je izmakla kontroli, te se ustanak lančano proširio po cijeloj Lakoniji te Spartanci nisu imali druge opcije nego da potraže pomoć od saveznika, među kojima su bili Atenjani.

Kimón, atenski državnik i zapovjednik, krenuo je sa vojskom prema Sparti, ali je u zadnji čas opozvan od strane Spartanaca. Rhodes smatra da su Spartanci opozvali Atenjane jer su se bojali njihove moći i kako on to naziva „revolucionarne prirode“ kojom bi mogli promijeniti strane i postati skloni helotima. Važno je napomenuti da su Atenjani poslali oko četiri tisuće hoplita što nije bila mala sila s obzirom da je Sparta imala tih godina oko osam do devet tisuća Spartijata u gradu te se ne bi mogli obraniti od helota i Atenjana ako bi stali na njihovu stranu. Atena je nakon odbijanja od strane Sparte ostala posramljena te je osudila takav čin i smatrali to djelo prekršajem mira između tih polisa.⁶

³Kagan 1967: 10-11; Souza 2002: 11. Razlika između Delskoga i Peloponeskoga saveza je bila ta što su članice u Peloponeskome savezu imale veću autonomiju i Sparta se nije miješala u njihovu ekonomsku politiku te tražila porez, dok je Atena postala hegemon u Delskom savezu što je dovelo do brojnih pobuna u savezu jer su članice odbijale plaćati porez i davati brodovlje koje su Atenjani koristili u njihove svrhe.

⁴Kagan 1967: 71; Souza 2002: 12-13.

⁵Fornara 2007: 18.

⁶Kagan 1967: 72-73; Souza 2002: 12-13. Rhodes 2006: 31-32. Rhodes ističe kako je za vrijeme grčko-perzijskih ratova u Sparti bilo oko 8000 Spartijata dok je taj broj s godinama padao, dok je robova bilo nekoliko puta više. Zbog toga je smirivanje robova bio jedan od najvažnijih zadataka Spartanaca jer bez njih ne bi mogli održavati njihov društveni sustav. Rhodes 2006: 31-32.

Atena je nakon takvog odbijanja Spartanaca počela oko sebe okupljati spartanske neprijatelje i širiti vlast na moru i kopnu svuda po Grčkoj. Prvi korak koji su Atenjani napravili je sklapanje saveza sa Argom, starim spartanskim neprijateljem. Također, Megaru su pridobili na svoju stranu blizu koje su napravili utvrde za obranu od napada grada Korinta, saveznika Sparte, koji je od Megare bio udaljen nekoliko kilometara. Računali su na to da bi u slučaju rata sa Spartancima, sva neprijateljska vojska morala proći pokraj Megare pa su tamo planirali napraviti što bolji sustav utvrda za lakšu obranu. Naime, ovaj slučaj s Megarom je bio dosta rizičan. Megara je tada bila u svađi s Korintom i Korinćani su prijetili Atenjanima ratom ako ih Atenjani prihvate u svoj savez. S druge strane, Atenjani su imali dvije opcije ili napustiti Megaru ili ju uvrstiti u svoj savez. Na kraju su odlučili da će ju ipak prihvatiti i zaštititi od Korinta jer je rat sa Spartom i Peloponežanima neizbježan, a kontrolirati Megaru značilo je kontrolirati ulaz na Atiku. Time se prva linija sukoba premjestila na područje Megare, a ne ispred ateninih gradskih zidina. Smatram da je Atena dobro postupila što je prihvatila Megaru u svoj savez zato jer atenska luka još nije bila spojena s zidom koji je vodio do samog grada. U slučaju rata i spartanske kontrole nad Megarom, peloponeska vojska je lako mogla ući u Pirej i odcijepiti je od grada što bi dovelo do toga da bi Atena postala utvrda, ali se ne bi mogla dugo održati jer bi došlo do nestašice hrane. Alternativa bi bila zaustaviti spartansku vojsku prije luke što bi bilo veoma rizično napraviti pošto su Peloponežani, tj. Spartanci imali najbolju kopnenu vojsku među Grcima.⁷

Nadalje, Spartanci ipak nisu uspjeli svladati helote te je došlo do sklapanja ugovora po kojem su heloti mogli napustiti Peloponez i naseliti se u Naupakt. Atenjani su iz svakog sukoba sa Spartancima htjeli izvući što veću korist kao što su odlično postupili u vezi pobunjenih helota koje su nastanili u Naupakt. U tom polisu Spartanci nisu dopustili da Atenjani postave svoje činovnike i time padne u ruke Atenjana, na što su se Atenjani složili, dok u praksi to obećanje nisu provodili. Naime, Naupakt je lučki grad koji se nalazi sjeverno od Peloponeza preko Korintskog kanala. Prije nadolazećeg rata Atenjani su htjeli zauzeti strateška mjesta kako bi mogli nadzirati Peloponez. Naupaktom su pod kontrolom držali sjeverni dio Peloponeza i mogli

⁷Kagan 1967: 80-81; Souza 2002: 13. Atenjani su tek sredinom 5. stoljeća pr. Kr. počeli graditi zidine koje su spajale njihove luke sa zidinama grada Atene.

brodovljem spriječiti svako iskrcavanje sjeverno od Peloponeza kako bi se zaustavila svaka moguća pomoć u sjeverne krajeve Helade.⁸

Peloponežani su osjetili da Atenjani stežu obruč oko Peloponeza zauzimanjem važnih strateških pozicija te su pokušali zaštititi svakoga saveznika. Narednih godina Peloponežani su uspjeli zaprijetiti Atenjanima porazeći ih kod Tanagre u Beotiji 457. g. pr. Kr., ali svoj krajnji cilj nisu uspjeli postići, a to je bilo opsjeđanje Atene. Par mjeseci nakon bitke Atenjani su pokorili Beočane i tako uspostavili demokratsku vlast u beočanskim gradovima. Taj napad na Beotiju učinio je Atenu neosvojivim gradom jer su dodatno osigurali svoje granice. Na sjeveru uspostavljenjem demokrata u beočanske gradove osigurali su napade sa sjevera, na sjeverozapadu su zaštićeni od Megare, a više pažnje su posvetili prijelazima neprijateljima preko Korinskog kanala gdje je patrolirala atenska mornarica. Nakon atenske katastrofe u Egiptu oko 455. g. pr. Kr. i kraja petogodišnjeg mira (sklopljenog 451. g. pr. Kr. radi oporavka od poraza u Egiptu) spartanski vladar Pleistonaks je odlučio napasti Atiku. Atenjanima nije išlo na ruku što su izbile pobune na Eubeji i Megari, a vjerojatno je to bio jedan od motivazašto se spartanski kralj odlučio na kampanju protiv Atenjana. Megara je tako otvorila put prema Atici spartanskome kralju koji se susreo s Periklom. Ne zna se što se zapravo dogodilo, ali se zasigurno zna da nije došlo do bitke. Povjesničari smatraju da je Periklo podmitio spartanskog kralja koji se vratio kući, dok je Periklo u miru ugušio pobunu na Eubeji. Nakon ugušenja pobune došlo je do tridesetogodišnjeg mira 446. g. pr. Kr. između ta dva polisa, ali taj mir nije dugo potrajao jer je započeo Peloponeski rat.⁹

Roberts nam navodi koji su bili uvjeti mira:

1. Nijedna strana nema pravo miješanja u situaciju saveznika one druge strane,
2. Neutralni polisi se mogu pridružiti bilo kojoj strani,
3. Svađe će se riješavati trećom stranom tj. arbitrom,
4. Nijedan saveznik nema pravo promijeniti stranu,

⁸Kagan 1967: 79; Rhodes 2006: 32.

⁹Souza 2002: 13-18; Rhodes 2006: 49-50. Peloponežani su brodovljem prešli Korinski kanal (jedini izlaz iz Peloponeza pošto su Atenjani kontrolirali Megaru) kako bi sudjelovali u zaštiti svojih dorskih saveznika sjeverno od Peloponeza te su zajedno s Beočanima porazili Atenjane kod Tanagre.

5. Svaka strana ima pravo upotrijebiti silu da razriješi sukobe u svojem savezu.¹⁰

3. Uzroci Peloponeskog rata

3.1. Kerkira

Cawkwell u svome radu ističe da postoji nekoliko razloga zašto je započeo sukob između dva polisa. Spominje povjenučara Ste Croix-a koji smatra da su se Spartanci planirali sukobiti s Atenom i smanjiti Atenu moć zbog ranijih sukoba, dok se nije složio s tezom Badiana koji ističe da je Atena pod Periklovim vodstvom inicirala sukob sa Spartancima jer je Periklo uglavnom vodio defanzivnu politiku. S druge strane, Tukidid navodi da je pravi razlog rata strah od Atenjana i njihovog naglog uspona te su se Peloponežani uplašili da će se atenska hegemonija proširiti na Peloponez. Cawkwell je ipak stao na stranu Tukidida koji je i sam sudjelovao u ratu te je dao dobar protuargument da Sparta nije tražila sukob s Atenom, nego je to bila prisiljena učiniti jer u protivnom bi Korint napustio savez i udružio se sa Argom, vječnim neprijateljem Spartanaca. To bi ujedno bio kraj Peloponeskog saveza.¹¹ Lazenby ističe da se strah od Atenjana i njihove rastuće moći može uzeti kao jedan od uzroka početka rata kako smatra Tukidid, ali opet nadodaje da se možda napravila lažna slika kod Peloponežana o rastućoj atenskoj moći koji su ranijih godina doživjeli nekoliko neuspjeha.¹² Neovisno o tim neuspjesima Peloponežani su i dalje zadržali mišljenje da Atena jača i sukladno tome su bili prestrašeni jer su osnovali par kolonija u južnoj Italiji, Amfipol¹³ na sjeveru Helade, ugušili pobunu na Samu, izveli ekspediciju u Crnome moru i tamo proširili svoje trgovačke baze, sklopili savez s Akarnanijom, itd. Također, Peloponeski savez je najviše zamjerao Atenu što je sklopila savez s Kerkirom koja je imala drugu najveću flotu na moru nakon Atene. Sklapanje saveza s Kerkirom je bilo od izuzetne strateške važnosti za Atenu, jer su uz jakog saveznika mogli kontrolirati i nadgledati dolazak brodova iz dorskih gradova iz Velike Grčke i Sicilije u pomoć Peloponežanima. Također, Spartaje žalila za događajima nakon grčko-perzijskih ratova, to što oni sami nisu spriječili Atenu u širenju moći,

¹⁰Roberts 2017: 42. Ti uvjeti mira su nam važni jer ćemo kasnije u radu vidjeti da se nijedna strana nije pridržavala tih istih donešenih uvjeta što je rezultiralo početkom Peloponeskog rata.

¹¹Cawkwell 1997: 20-21.

¹²Gubitak Beotije i Megare, poraz u bitci kod Heroneje.

¹³Kontrolirali trgovačke puteve od Helesponta do Makedonije, područje s rudama zlata, srebra i drva za gradnju brodova.

dok su oni vodili pasivnu politiku.¹⁴Atenjani su se htjeli nametnuti kao vođe svih Grka, a jednako su i Atenjani i Spartanci očekivali rat da se odluči tko će imati najviše utjecaja na grčke polise u budućnosti.

Nadalje, Tukidid navodi nekoliko uzroka tog velikog rata, a to je bio slučaj s grčkim gradom Epidamnno i Potidejom. Epidamnno¹⁵ je bio grčki polis skroz na periferiji grčkog svijeta na granici sa Ilirima. U tom gradu živjelo je mnogo ljudi s otoka Kerkire¹⁶, a vođa grada je bio Korinčanin.¹⁷Uskoro je došlo do velikih nemira u gradu gdje je običan puk istjerao aristokrate iz grada i oni su se povezali s barbarima¹⁸ Ilirima koji su na kopnu i moru štetili Epidamnjanima. Na te su se prilike Epidamnjanu gradu 435. g. pr. Kr. obratili svojem matičnom gradu Kerkiri za pomoć koju od njih nisu dobili jer su ih ovi poslali kući. Epidamnjanani su grad predali u ruke Korinćanima, što je ujedno bio i savjet proroka iz Delfa.¹⁹Korinćani su pomogli Epidamnjanima, slali su pomoć i razne naseljenike u taj grad kopnom, na što su Kerkirani, koji su imali veliku brodicu(120 brodova), odgovorili napadom na Epidamnno. Kerkirani su poslali diplomate i zatražili od Korinta da napuste Epidamnno, dok su ovi htjeli da se zaustavi opsada grada i da se maknu svi barbari s grčkog područja. Pregovori nisu donijeli nikakvo rješenje te su za to vrijeme Korinćani sakupljali još veću posadu koja je trebala krenuti u pomoć Epidamnjanima. Uskoro je došlo do pomorske bitke kod Leukimne gdje su Korinćani savladani i izgubili petnaestak brodova, a Kerkirani su nakon bitke počeli napadati korintske saveznike u Jonskom moru koji su im pomagali u slanju ljudstva i brodovlja za obranu Epidamna.²⁰

Korint je nakon poraza u pomorskoj bitci počeo sakupljati vojsku i brodovlje za ponovni okršaj s Kerkirom. Oni su pak s druge strane poslali poslanike u Atenu moleći za savezništvo jer se znalo da će doći do još većeg rata i Ateni su trebali saveznici poput Kerkire koja je nakon Atene imala najjače brodovlje među Grcima. Također, neće ni prekršiti uvjete tridesetogodišnjeg mira između Atene i Sparte jer u ugovorima stoji da neutralni polis(koji nije ni na strani Sparte i Atene od prije) može stati na stranu koja im odgovara. Na kraju su Kerkirani uvjerali Atenjane da će u slučaju ako ne stanu na njihovu stranu i u slučaju Kerkirskog poraza, svo brodovlje doći u

¹⁴Thuc. I. 44-115; Lazenby 2004:17-18.

¹⁵Današnji grad Drač u Albaniji.

¹⁶Današnji otok Krf.

¹⁷Kagan 2005: 25; Roberts 2017:47-48.

¹⁸Barbarima su Grci nazivali sve negrke.

¹⁹ Kagan 1969: 222; Tritle 2010: 22.

²⁰Thuc. I. 26-30; Kagan 2005:28-29.

ruke Korinćana, koji su u savezu sa Spartom, što bi dovelo do toga da će se atenska mornarica boriti sama protiv ostalih Peloponežana ako dođe do još većeg rata. Atenjani su na kraju saslušali korintsku i kerkirsku stranu, ali su ipak stali na stranu Kerkirana i stvoren je obrambeni pakt s Kerkirom²¹ jer time ne bi ugrozili ugovor sa Spartancima.²² Atenjani su odmah nakon pregovora poslali na Kerkiru desetak svojih lađa kojima je zapovijedao Kimon i naređeno mu je da ne ulazi u borbu s Korintom osim ako ovi napadnu Kerkirane. Korint je okupio svoju mornaricu i pomoć od svojih saveznika te su krenuli prema Kerkiranima sa svojim 150 brodova. Na drugoj strani Kerkirani su imali 110 brodova te još 10 atenskih te su se sukobili s neprijateljima kod otoka Sibote 433. g. pr.Kr. Korinćani su pobjeđivali u bici sve dok na horizontu nisu vidjeli dvadesetak atenskih lađa koji su naknadno došli te su se ovi povukli. Sljedećih dana nije došlo do bitke jer su Korinćani pakirali stvari i krenuli u svoj polis u strahu od udruženih snaga Atene i Kerkire. Lazenby nadodaje da su Atenjani slanjem svojih brodova htjeli dati do znanja Korintu da su ozbiljni u namu da Kerkira bude njihov saveznik te su samim svojim sudjelovanjem u bitci uspjeli uplašiti korinthske admirale. Atenjani su znali da će uskoro doći do otvorenog rata sa Korintom, ali nisu željeli u taj rat uvući i ostale saveznike iz Peloponeskog saveza. Lazenby ističe kako je ovaj savez uvelike pomogao Ateni, ali također povećao je neprijateljsko raspoloženje Korinta koje će se rapidno povećati oko događaja s Potidejom i Megarom koje ću kasnije spomenuti u radu.²³

Ovaj sukob je bio specifičan u grčkoj povijesti jer je rijedak bio slučaj da kolonija nije bila u dobrim odnosima s matičnom gradom osnivačem. Naime, Epidamno je bio grad na granici Helade te nije imao važnu trgovačku i ekonomsku vezu s Korintom. Korint, kao drugi najjači grad u Peloponeskom savezu, je znao ako će izbiti veći sukob da će im ostali saveznici pomoći. S druge strane, Kerkiranima nije bilo svejedno uključiti se u ovaj sukob oko nevažnog grada i okrenuti protiv sebe cijeli Peloponeski savez. Kerkirani su zatim zatražili da neka treća strana arbitrira vezano za ovaj sukob kako bi se završio ovaj spor, ali su Korinćani odbili što nam govori da su oni uistinu tražili i inicirali rat. Želio bih naglasiti da je jedan od uvjeta tridesetogidšnjeg mira bio da neutralna strana neovisno o njezinoj važnosti može prijeći na bilo

²¹U slučaju rata da si Atena i Kerkira pomažu.

²²Thuc. I. 49; Lazenby 2004: 23; Kagan 2005: 25-29; Jaffe 2017: 34-36. Sklopljen je obrambeni pakt da bi jedna strana pomogla drugoj ukoliko bude napadnuta od neprijateljske sile, dok bi se ofenzivnim-obrambenim paktom uključio u rat cijeli Peloponeski savez. Zato ni Atenjani nisu u bitci kod Sibote nisu htjeli reagirati sa svojim brodovima do onog trenutka kada smatraju da Kerkiranima treba pomoć.

²³Thuc. I. 45-55; Lazenby 2004:23-24; Kagan 2005: 35-36.

koju stranu. Tako je Kerkira u ovoj sukob uvukla Atenu koja je jednostavno morala pristati na pomoć neutralnoj strani jer da nisu to učinili Kerkira bi bila najvjerojatnije poražena od strane Korinta i saveznika te bi njihovo brodogradnja od oko stotinu i dvadesetak brodova palo u ruke budućim atenskim neprijateljima u Peloponeskome ratu. Tim aktom Atenina dominacija na moru postala bi upitna. Tako je sklopljen obrambeni savez između Atene i Kerkire koji nije kršio uvjete tridesetogodišnjem mira. Periklo je takvim odlukama vodio politiku ravnoteže da pokaže kako Atena se neće držati po strani dok opet nisu bili voljni rasplamsati sukob koji bi vodio do rata. Baš zbog toga razloga nisu poslali na Kerkiru stotinjak brodogradnja, nego samo tridesetak²⁴ kako bi dali do znanja Korintu i Peloponežanima da su ozbiljni i da neće trpjeti pritisak Peloponeskog saveza na slabije polise. Zato je i Atenjanima bilo naređeno da s tim brodogradnjem ne ulaze u bitku i budu suzdržani do onoga momenta kada atenski zapovjednici utvrde da bi Korint mogao odnijeti pobjedu što je uistinu bio težak zadatak za atenske zapovjednike.

3.2. Potideja

Atenjanici znajući da će se rat proširiti po cijeloj Grčkoj, zatražili su od svojih saveznika Potidejaca u Delskom savezu, da maknu iz grada korintske upravitelje i da sruše zidove. Također, Atenjanici traže da predaju taoce u grad Atenu kao znak vjernosti što su ovi odbili učiniti.²⁵ Potidejci na nagovor Korinta i makedonskog kralja Perdike dignuli su pobunu i odmetnuli se od atenske vlasti. Perdika šalje po savezničkim polisima u Heladi diplomate i moli za pomoć jer su Atenjanici stali na stranu njegovih pobunjenih rođaka, Filipa i Derde, samo zato jer je Perdika bio snažan te su unutarnjim ratovima htjeli oslabiti Makedoniju. Također, Spartanci su im odgovorili na poruku da će napasti Atiku ako dignu ustanak što je bilo još jedno pusto obećanje. S druge strane, Atenjanici šalju tisuću vojnika i brodogradnja prema Makedoniji koji su se povezali s Filipom i Derdom, protivnicima Perdike. Korint je u pomoć Potidejcima i obližnjim gradovima poslao vojsku pod zapovjedništvom Aristeja, dok su Atenjanici poslali naknadno vojsku jer je onih tisuću vojnika bilo premalo da bi pobijedili u bitci i zauzeli

²⁴U to doba Atena imala 300 brodova.

²⁵Thuc. I. 56-57; Kagan 1969: 273; Lazenby 2004: 25.

odmetnute gradove. Atenjani su okružili grad Potideju sa svim strana i tako je bitka dobivena. Korint je odmah sazvao zasjedanje sa ostalim polisima u Peloponeskom savezu i počeo se žaliti na defanzivnu politiku i pasivnost Sparte, dok ostali polisi (među kojima je i Korint) pate od agresivne politike Atene. Spartanski efor Stenelaida je presudio u korist Korinta i ulasku Sparte u rat tako što je većina Spartanaca stala na njegovu stranu jer su smatrali da su raniji ugovori prekršeni, ali ostali Spartanci i kralj Arhidam nisu htjeli još reagirati jer su tražili bolji razlog za ulazak u rat.²⁶

Naime, Korint je u pomoć poslao oko dvije tisuće „maskiranih“ neslužbenih vojnika Korinta i ostalih polisa koji su preko Tesalije došli do Potideje. Oni nisu službeno išli pod zastavom Korinta iz dva razloga: prvi je taj da nisu željeli razljutiti Atenjane, a drugi jer su znali da Atena može suzbiti pobunu u svome dijelu države po uvjetima tridesetogodišnjeg mira. Tako da im je krajnji cilj bio obraniti Potideju od Atenjana. Nije poznato da li su Atenjani to znali ili ne, ali ako bi i saznali, Korint je planirao uvući Spartu i Peloponeski savez u rat. Možemo vidjeti da je Korint inicirao rat za svoju korist, ali je želio imati potporu ostalih Peloponežana jer je ipak Atena bila za njih prejak sila.²⁷

3.3. Hegemonija Atene nakon grčko-perzijskih ratova

Saveznici Atene su doprinijeli moći Atenskog Carstva jer su plaćali porez u novcu, ljudstvu ili brodovima. Većinu tih prihoda su koristili Atenjani kako bi izgradili što veću flotu koja je mogla konkurirati Feničanima, Perzijancima i ostalim grčkim polisima. Ujedno je i taj porez bio uzrok zašto su se saveznici često bunili protiv atenske hegemonije u Delskom savezu. Takva politika se zasigurno nije svidjela atenskim saveznicima poput Tasa i Naksa koje sam ranije spomenuo u radu. Spartanci traže da se ukinu ekonomske sankcije koje je Atena nametnula Megari 433. g. pr. Kr.²⁸ Megara se nije smjela služiti lukama u atenskoj državi ni atičkim tržištem, tako da je to bio katastrofalan učinak na njihovu trgovinu i opstanak grada. Također,

²⁶Thuc I. 58-88; Lazenby 2004: 25-27; Kagan 2005: 36-37. U toj bitci oko Potideje i Olinta ubijeno je oko 300 pobunjenika i 150 atenskih vojnika. Zidine Potideje susrušene i Atenjani su uspostavili kontrolu na Halkidici.

²⁷Thuc I. 59-62; Lazenby 2004: 26.

²⁸Thuc. I. 97-99; Bradford 2011: 110; Kagan 2005: 39.

tražili su od Atenjana da napuste Potideju i Eginu. Naime, Atena je taj zahtjev odbila. To je ujedno bio potez Perikla koji je znao ako će vojnom silom napasti samu Megaru, uvući će u rat i ostale Peloponežane zajedno sa Spartom. Ovim embargom nije prekršio mir sa Spartancima i najviše je oštetiio plemiće u Megari koji su živjeli i stvorili svoje bogatstvo na trgovini s Atenom i njezinim saveznicima. Također, stanovnici Megare uskoro su ostali bez hrane i grad je bio na rubu gladi tako da su Megarani molili Spartance da čim prije interveniraju. Lazenby ističe da postoji nekoliko razloga zašto je došlo do embarga nad Megarom. Prvi je bio taj da su Megarani obrađivali svetu zemlju koja se nalazila između tih dvaju polisa, iako Lazenby smatra da to nije bio pravi razlog. Smatra da je pravi razlog to što su megarski brodovi sudjelovali u bici protiv Kerkirana i Atenjana kod Sibote, općenita sklonost Sparti i prijašnje razmirice između ta dva polisa.²⁹

Atenjani su se takvim načinom htjeli osvetiti i poniziti Megaru koja im nije bila odana. Tim embargom nije smjela koristiti lukui markete u svim dijelovima atenske države. Također, Atenjani su saznali da su u bici kod Sibote protiv Kerkire i Atene sudjelovale megarske trireme zajedno sa Korintom. Periklo je znao da je to jedini način da se ugrozi i smanji megarska moć. Da ih je Atena napala vojskom i mornaricom, tim činom bi se kršio uvjet tridesetogodišnjeg mira i to bi značio početak Peloponeskoga rata koji je ionako bio neizbježan.

Nadalje, Periklo je u svom govoru Atenjanima dao do znanja da do rata mora doći jer je bio siguran u pobjedu Atene.³⁰ Prvo, zato jer Peloponežani u svojoj blagajni nisu imali dosta novaca za vođenje rata. Drugo, mornarica im je slaba i nemaju pristup moru zbog atenske flote koja kruži oko Grčke. Treće, smatra da saveznici u Peloponeskom savezu gledaju samo na sebe, da ne budu oštećeni i da je taj savez slab i labilan. Atenjani nisu bili tako jaki na kopnu kao na moru. Ako bi Peloponežani upali u Atiku, Atena bi sa svojim brodovljem tada izvršila udar na peloponeske gradove blizu mora, uništila im luke, porobila ljude i poremetila trgovinu. Lazenby se slaže s Tukididovim navodima da su Atenjani bili financijski moćniji od Sparte jer Sparta nije tražila danak od svojih saveznika kao Atena, nego je u slučaju nestašice posuđivala novac iz proroka iz Delfa i Olimpije, a kasnije od Perzijanaca kojima su obećali jonsku obalu.³¹ S druge strane, Peloponežani su se isto kao i Atenjani pripremali za nadolazeći rat. Na sastanku

²⁹Thuc. I. 48-139; Lazenby 2004: 18-20; Kagan 2005: 40; Tritle 2010: 32.

³⁰Tritle 2010: 33.

³¹Thuc. I. 141-143; Lazenby 2004:3.

Peloponežana i ostalih saveznika odlučeno je da se pokrene rat protiv Atene. Korinćani koji su imali najviše razloga za rat s Atenom, održali su govor na skupštini gdje su jasno dali do znanja ostalim saveznicima da su jači na kopnu, ali da će ojačati na moru kako bi slomili vlast Atenjana.³² Smatrali su da su atenski saveznici dosta fleksibilni i prevrtljivi te da bi oni mogli Peloponežanima osigurati pobjedu u ratu ako se pobune protiv atenskih vlastodržaca. Atena bi tako bez saveznika ostala bez dohodaka kojima ne bi mogla podmiriti plaćenike u mornarici i vojsci. Lazenby se slaže s Tukididovim navodima te dodaje da je održavanje brodovlja i mornara bilo skupo. U slučaju da niste plaćali jedan talent mjesečno unovačenim mornarima vjerojatno bi dezertirali te bi brodovi ostali bez mornara. Tako je govor korintskog diplomata bio dovoljno uvjerljiv da ostali saveznici prihvate ulazak u rat uz uvjet da se što više pripreme za nadolazeće ratovanje. Tako je 432. g. pr. Kr. trebao započeti rat, ali su Peloponežani čekali dok se ne naprave sve pripreme i plan za početak rata.³³

Naime, do vojnih sukoba nije dolazilo punih godinu dana. Sparta je u tom razdoblju poslala Ateni ultimatum kojim je zatražila autonomiju drugih grčkih polisa, da se ukloni Periklo i da se zaustavi embargo nad gradom Megarom. Periklo jednostavno nije mogao oprostiti Spartancima koji su uvijek iza leđa radili Ateni i dogovarali se s Potidejom, Megarom i ostalim polisima s kojima je Atena ulazila u sukobe. Ti događaji su dali Periklu do znanja da će se spartanski političari uvijek miješati u poslove Atene s drugim polisima. Periklo znajući za moć Atene nije htio slušati spartanske ultimatum i pokazao je Spartancima da se ne boji njih ni njihovih saveznika. Periklo ne bi odbio zahtjeve i molbe spartanski poslanika da nije znao u kakvoj situaciji se nalazi njegov grad.³⁴

Smatram da Spartancima nije bilo teško prihvatiti ulazak u novi rat jer su znali da imaju najbolju vojsku, dosta saveznika te su zbog toga imali dosta samopouzdanja i hrabrosti. Također, Sparta nije bila mjesto gdje su živjeli ljudi koji su bili protiv rata jer svrha njihovog društvenog i političkog sistema je bio rat i stvoriti najbolje vojnike koji će biti slavljani u tom ratu.

U razvoju tih događaja važno je spomenuti da u Grčkoj nije bilo treće strane tj. arbitara koji bi pomirio i donio najbolje rješenje za obje zaraćene strane. Jedini polisi koji nisu bili na

³² Lazenby 2004: 29-30; Kagan 2005: 42-43.

³³ Thuc. I. 120-125; Lazenby 2004: 3

³⁴ Thuc. I. 118-140; Kagan 2005: 47-51; Lazenby 2004: 29.

ničijoj strani u ovoj napetoj situaciji je grad Argos, koji je bio u stalnim sukobima sa Spartancima. Aetolija i Aheja, neutralni polisi, nisu imali adekvatnu političku i diplomatsku organizaciju koja bi znatnije utjecala na smirivanje napetosti između zaraćenih strana. Atena je više bila sklona ratu od Sparte i znala je i ako bi se pojavila treća strana koja bi smirila napetost, to ne bi bilo moguće jer ne bi se moglo naći zajedničko rješenje.³⁵ Sparta i Atena su bile svjesne da u slučaju sukoba, rat se ne bi u jednom danu riješio na bojnome polju nego bi bio puno razorniji i pogubniji. Spartanci su znali da bi njihove kopnene snage nadjačale atenske hoplite te su imali dosta samopouzdanja u svoje vojnike. Smatrali su da bi taj rat završio za par godina jer bi oni sa svojom vojskom harali Atikom i tako natjerali Atenjane da izađu kopnenom vojskom iz grada koju bi glatko pobijedili ili jednostavno tražili Ateninu predaju u slučaju da ostanu bez hrane u gradu. Periklo pak je smatrao da je ključ pobjede Atene u utvrđivanju svojega grada i mornarici.³⁶ On je bio uvjeren u poraz Sparte te je Tukidid u svojem djelu zapisao: „Peloponežani žive od svoga rada i nemaju novaca ni pojedince ni u zajedničkoj blagajni, a zatim su nevjeshi dugotrajnim i prekomorskim ratovima poradi toga, što zbog oskudice samo kratko napadaju jedni druge. Takvi ljudi ne mogu niti brodove snabdjeti ljudstvom niti kopnene vojske često izašiljati udaljujući se pritom iz vlastite zemlje trošeći od svoga, a k tome još im je i more zatvoreno. Ljudi, koji žive od rada svojih ruku spremniji su ratovatisvojim životom nego novcem, u jednu ruku pouzdajući se, da će se tako spasti iz opasnosti, a u drugu rukunisu stalni. da se ne će prije istrošiti , a pogotovo ako im se rat bude preko očekivanja produživao , što je lako moguće.“ Na ovaj Tukididov citat nadovezuje se povjesničar Bradford koji se slaže s mišljenjem Perikla te ističe da su Atenjani bili puni samopouzdanja jer imaju najjaču mornaricu u Egeju, koja je bila nekoliko puta veća od peloponeske mornarice te su koristili moderne strategije i taktike na moru. Također, smatra da bi kopnenim napadom spartanskih hoplita na Atiku bio beskoristan i manje plodan za Spartance jer bi Atenjani s mobilnijom brodicom opljačkali određeni dio Peloponeza gdje nije bilo peloponeske vojske. Napad brodovljem je bio mnogo isplativiji nego kopnom jer je bio mobilniji i sigurniji, dok su kopneni upadi na Atiku bili dosta riskantni jer se trebalo voditi računa o zasjedama, terenu, hrani i vodi na visokim temperaturama.³⁷

³⁵Tirtle 2010: 34-35.

³⁶Kagan 2005: 51.

³⁷Thuc. I. 141; Bradford 2011: 109-110.

Periklov plan je bio ne upuštati se u otvorene bitke na bojnopolju sa Spartancima jer ipak su Spartanci najbolji ratnici staroga vijeka. Kagan navodi da je Periklo Atenu pretvorio u kameni otok. Zidine grada Atene je spojio sa zidinama atenskih luka, Pireja i Faleron. U slučaju dolaska spartanske vojske u Atiku, svo stanovništvo izvan grada moglo se smjestiti unutar gradskih zidina i obraniti se od opsadnih strojeva koji su u ono vrijeme bili nedovoljno jaki da bi probili debele gradske zidine.³⁸

Lawrence nam donosi statistiku koliko je zapravo Atena bilo moćna na početku. Periklo je zapovijedao vojskom od nekih trinaest tisuća pješaka, šesnaest tisuća rezervista, oko tri tisuća konjanika i streličara, tri stotine ratnih brodova, a financijska situacija i financiranje vojske je bilo više nego stabilno i zadovoljavajuće. Lazenby još nadodajeda su Atenjani uz svojih tri stotine brodova mogli primiti još pedesetak brodova Hija i Lezba, te stotinjak od Kerkirana.³⁹Spartancu su bili svjesni da je Atensko Carstvo prejako čak i za njih pa su bili prestrašeni i svjesni činjenice da moraju voditi ofenzivan rat. Naime, da bi se pobijedila Atena trebalo je vršiti pritisak na Atiku koja je bila okružena spartanskim saveznicima. Saveznici u Peloponeskome ratu smatrali su da treba opsjedati Atenu koja bi se za godinu dana trebala predati, ali je Periklo znao da takvim načinom rat neće završiti. Da bi Spartanci mogli voditi ofenzivan rat trebalo je sagraditi što bolju mornaricu kako bi mogli parirati Atenjanima. Za takav podvig trebalo je dosta novaca koje Sparta nije imala, dok je Atena godišnje dobivala porez on svojih saveznika u Delskom savezu i od trgovine po Sredozemlju. Arhidam, spartanski kralj, nije dijelio isto mišljenje kao i ostali Spartanci koji su smatrali da će bolji spartanski hopliti donijeti pobjedu i kapitulaciju Atene. Arhidam se za razliku od ostalih Spartanaca nije uzdao u nematerijalne stvari i fizičku spremnost vojnika nego na elemente bez kojih se ratovi ne mogu voditi, a to su novac s kojima se kupuje vojna oprema, tehnologija i hrana. Pošto je prošlih godina uvidio da atenski saveznici u Delskome savezu nisu zadovoljni hegemonijom Atene, smatrao je da je ključ pobjede baš u njima. Zato ističe Lazenby da je Arhidam tražio novčanu pomoć od dorskih gradova u Velikoj Grčkoj i Perzijanaca kako bi izgradio barem pet stotina brodova kako bi mogli dignuti pobune kod atenskih saveznika. Plan je bio poraziti atensku mornaricu i oduzeti

³⁸ Kagan 2005: 51. Lazenby dodaje da takav defanzivni rat ne bi imao nikakav učinak jer se na takav način ne bi mogla poraziti druga strana. Taktikom „udari i bježi“ na Peloponeski poluotok ne bi donio neki veliki značaj za dobivanje rata. Lazenby 2004:32.

³⁹Lazenby 2004: 14; Tritle 2010: 35. Atena je primala brodicu od svih svojih saveznika, ali su veću autonomiju imali otoci poput Hija i Lezba koji su imali svoju brodicu koja je u slučaju rata mogla poslužiti Atenjanima.

im godišnji primitak od 600 talenata od saveznika te natjerati ih da se pobune i priklone Peloponeskome savezu koji neće tražiti nikakve poreze ni upletati se u njihovu politiku.⁴⁰ To je bio najveći problem kod Peloponežana da im je manjkalo novaca za opremanje flote. Spartanci nisu htjeli slušati savjete Arhidama jer su smatrali da će jednom Atenjane izazvati na otvoreni konvencionalni sukob između hoplita.

4. Početak Peloponeskog rata

Rat je počeo 431. g. kada su Beočani na čelu s Tebom napali Plateju, mjesto gdje su udružene grčke snage pedeset godina prije razbile veliku perzijsku vojsku. Spartanci nisu znali za planove Beočana koji su si u slučaju rata htjeli osigurati granicu prema Atici. Lazenby ističe da su Tebanci smatrali da bi grad Plateja bila dobra pozicija od kuda bi u slučaju rata mogli Atenjani napasati Beotiju.⁴¹ Naime, u grad su ušli po noći, nekih 300 tebanskih vojnika po dogovoru s izdajnicima u gradu i dok su Platejci saznali za to, odlučili su se predati sve dok nisu vidjeli da je Tebanaca malo. Ostala tebanska vojska je kasnila zbog kiše koja je pala tu noć. Platejci su po noći napali Tebance koji se baš nisu snalazili u gradu jer nisu poznavali ulice. Zatvorili su gradska vrata otkuda su došli i sve Tebance su ili pobili ili zarobili. Nedaleko od Plateje⁴² veća tebanska vojska stala je hvatati Platejce izvan grada te je došlo do dogovora da razmijene zarobljenike. Kada su pušteni zarobljeni Platejci u grad i kada je otišla tebanska vojska, tebanski zarobljenici u gradu su poubijani, kršeći tako dogovor između dviju strana. Lazenby ističe da su Atenjani poslali diplomate u Plateju da ne rade ništa provokativno, ali su oni stigli prekasno i zarobljeni Tebanci su poubijani.⁴³ Ta prva bitka i krvoproliće na početku Peloponeskoga rata bio je indikator koliko će rat biti krvav i poguban za cijelu grčku civilizaciju. U tradiciji grčkog ratovanja napad po noći smatrao se manje časnim, pa možda su i

⁴⁰Jaffe 2017: 103-104; Kagan 2005: 59-60; Lazenby 2004: 31; Rhodes 2006: 96. Cijeli Peloponeski savez je imao oko stotinu trirema, a manjkalo im je i adekvatnog ljudstva poput veslača, mornara i zapovjednika koji bi upravljali brodovljem.

⁴¹ Lazenby 2004: 32-33; Trittle 2010: 36.

⁴²Plateja i Teba udaljene 70 stadija-1 stadij je 192 metra.

⁴³Thuc. II. 2-5; Souza 2002: 32; Lazenby 2004: 33; Trittle 2010: 36. Stanovnici Plateje odbili su pristupiti Beotijskoj ligi jer su ostali vjerni Atenjanima te su napravili barikade koje su vodile do agore.

zbog toga načina ubijeni zarobljeni Tebanci što se isto može ocijeniti kao zvjerski potez protiv prvotnom dogovoru između dvije strana.⁴⁴

Nakon napada na Plateju, Arhidam je okupio vojsku i krenuo prema Atici. Dvije najveće sile, Spartanci i Atenjani po Heladi⁴⁵ šalju diplomate da vide tko je na njihovoj strani i na koga mogu računati. Spartanski saveznici su zauzeli cijeli Peloponez osim Arga i Ahejaca⁴⁶, a izvan Peloponeza imali su saveznike u Beotiji, Fokiji, Megari, Lokru i drugi. Na stani Atenjana našli su se Mesenjani u Naupaktu, Platejani, Kerkirani i drugi polisi i otoci koji su plaćali porez Ateni. Periklo je zapovjedio ljudima da se sklone u grad jer bi Peloponežani mogli svakog trena doći do Atike i početi pustošiti polja i kuća izvan grada oko kojeg se nalaze moćne zidine. Djeca, žene, stariji su poslani u Atenu, dok je stoka sklonjena na otoke. Nastala je gužva u gradu, neki ljudi koji su stanovali izvan grada imali su rođake u gradu pa su se nastanili kod njih, dok su ostali spavali po ulicama i javnim zgradama. Grad je bio toliko nastanjen da su ljudi čak spavali na zidinama i između dugih zidina koje se protežu do Pireje. Peloponežani su za to vrijeme dok su se ljudi sklanjali u Atenu, počeli pustošiti Atiku i došli su do Atene, gdje su ljudi s zidina promatrali kako im pale zemlju. Ljudi u Ateni su bili podijeljeni i ljutiti na Perikla koji nije odobravao napad na Spartance i saveznike jer je smatrao da je u pravu.⁴⁷

Periklo je znao da treba voditi defanzivni rat jer je znao da Spartanci osim bitke na kopnu ne mogu nikako drugačije poraziti atenski narod. Dok je spartanska vojska patrolirala po Atici, Periklo ipak nije htio započeti bitku koja bi išla u prilog Spartancima, nego je poslao konjicu kako bi izvidjela situaciju i usporila neprijatelje dok se stanovništvo povlačilo u Atenu.⁴⁸

Na početku 430. g. pr. Kr., Peloponežani su na čelu s Arhidamom, kao i godinu dana ranije, počeli harati Atikom sve dok nisu saznali da se opasna bolest proširila tim područjem, a posebno Atenom koja je bila zatvorena i prenapučena. Lazenby smatra da se kuga proširila iz Pireje, tako da je došla od negdje izvana. Također, ističe da ne bi došlo do tako brzog širenja te

⁴⁴Kagan 2005: 65; Souza 2002: 32.

⁴⁵Naziv za Grčku.

⁴⁶Spartanski saveznici su bili u neutralnim pozicijama te nisu s nijednom stranom surađivali.

⁴⁷Thuc. II. 7-22; Lazenby 2004: 34-35; Kagan 2005: 63. Arhidam nije išao direktnom rutom prema Atici i i Ateni nego je napao Enoju koju nisu osvojili zbog jakih zidina, a bio je važan polis kako bi se dodatno osigurala beotijska granica prema Atici. Tukidid nam nija dao puno detalja o napadu na taj polis.

⁴⁸Kagan 2005: 63. Lazenby dodaje da su Atenjani nakon prve spartanske invazije stavili u rezervu stotinu trirema koje će se upotrijebiti samo u slučaju najveće opasnosti. Nakon te prve invazije atenska mornarica je pljačkala i napala neprijateljska područja na Peloponezu. Lazenby 2004: 34-35.

bolesti i da Atena ne bi izgubila trećinu stanovništva da grad nije bio tako prenapučen što je dodatno pospješilo širenje te bolesti koja se lako mogla prenijeti na druge ljude.⁴⁹ Periklo naravno nije mogao predvidjeti daće se takva bolest proširiti prenapučenim gradom.

Atena je po Periklovoj zamisli pretvorena u „otok“ koji je bio imun na spartanske napade, ali nije bio imun na bolesti.⁵⁰ Ljudi su masovno počeli obolijevati i umirati od kuge. Pošto je Atena bila trgovački grad, imala je veze svuda po Mediteranu ikuga proširila iz Etiopije preko Egipta gdje su Grci imali kolonije. Kada su se grčki brodovi iz Egipta vraćali u svoj polis, proširili su bolest po Atici. Lawrence je opisao kako je izgledala situacija u Ateni kada se kuga proširila. Ljudi su naglo dobili vrućinu, imali su smrdljivi zadah i izgledali su umorno i blijedo. Na površini kože počeli su se formirati prištevi i mali mjehurići. Simptomi karakteristični za kugu je neutaživ osjećaj žeđi, ljudi su se doslovno bacali u bunare kao da je nešto gorilo u njima. Većina ljudi je umirala nekih 7 do 9 dana kada je nastupila smrt. Ljudi su ležali mrtvi po cestama, čak ni ptice nisu htjele okusiti mrtvace na cesti, a one koje jesu ubrzo su uginule.⁵¹

Spartanci su za vrijeme kuge u Ateni upali u Atiku, ali su se ubrzo povukli kada su vidjeli daje zemlja puna mrtvaca, bolesnika i lomača. S druge strane, Atenjani su izvršili kontranapad koji nije rezultirao većim uspjesima jer su i vojnici bili zaraženi što je nakon desetak dana rezultiralo smanjenjem atenske vojske. Ljudi su se zbog takvih neprilika u Ateni okomili na Perikla za kojeg su smatrali da im nije donio ništa dobro, cijela Atena je trpjela od rata i bolesti. Neki Atenjani su čak poslali ljude k Peloponežanima kako bi skršili moć Perikla, ali je atenski državnik smirio cijeli puk svojim govorom. Periklo je ponovno bio odabran za generala i vođu u ratu od strane atenskih građana jer su ga smatrali da je najsposobniji od svih ostalih.⁵² Naime, kuga je bila tako nemilosrdna jer nije poštedjela nijednu društvenu klasu u Ateni, pa tako i onu najbogatiju i najsposobniju odnosno Perikla i ostale plemiće. Nakon tih razmirica pripremali su se za daljnji tijek ratovanja, iako su mnogi bili ožalošćeni što su izgubili imovinu izvan grada i svoje najbliže koje je usmrtila ta bolest.⁵³

⁴⁹Thuc. II. 34-48; Lazenby 2004: 38-39.

⁵⁰Tritle 2010: 48.

⁵¹Thuc. II. 48; Tritle 2010: 48.

⁵²Tukidid piše da su Atenjani izgubili oko 4400 hoplita i 300 konjanika kada je izbila kuga. Povjesničari se slažu da je kuga bila jedan od većih problema koje je zadesilo Atenu na početku rata jer je izgubila jednu trećinu stanovništva, mnogo vojske i razne državnike među kojima je bio i Periklo. Thuc. II. 55-65; Lazenby 2004: 38-40.

⁵³Kagan 2005: 68-70.

Nakon tih tragičnim i katastrofalnih nepogoda koje su se dogodile u Ateni, Peloponežani su krenuli u napad jer su smatrali da su njihovi neprijatelji sad najslabiji. Nisu sehtjeli upuštati u osvajanje Atike gdje je vladala kuga nego su napali južni dio Beotije. Prvi polis koji im je zapeo za oko bila je Plateja, koja je bila prva na udaru od strane Tebanaca kada je započeo ovaj rat. Arhidam⁵⁴, vođa Spartanaca, dao je Platejcima dvije ponude: da stupe s njima u savez protiv Atene, što je za njih bilo neprihvatljivo ili da postanu neutralni u ovom ratu. Platejani su poslali poslanike u Atenu da se dogovore što je najpametnije učiniti i tih par dana dok se poslanici nisu vratili iz Atene vladalo je primirje.⁵⁵ Atenjani nisu htjeli čuti za nikakve nagodbe s Spartancima jer su smatrali da su uvijek bili uz Platejce, te je sada čas da im se oduže i suprotstave neprijateljima. Spartanci su počeli opsjedati grad 429. g. pr. Kr. tako što su počeli graditi nasip kako bi ušli u grad. Arhidam vidjevši da neće osvojiti Plateju dao je zapovijed za gradnju zida oko grada i ostavio stražu da čuva zid dok se većina vojske povukla na Peloponez. Lazenby nam dan daje opis kako su Peloponežani napravili taj zid. Prvo su sasjekli voćke okolo Plateje, od tih voćki napravili drveni zid oko grada kako bi spriječili svaki bijeg iz grada, a nakon toga napravili su nasip koji se nadovezao na taj drveni zid. Platejani su s druge strane iskopali tunel ispod tog nasipa i time sprječavali neprijatelje da se s tim nasipom nadovežu na gradske zidine kako bi ušli u grad.⁵⁶

Kagan je spomenuo da je Plateju sa svojim jakim zidinama branilo oko pet stotina branitelja i žene koje su im kuhale, dok je ostalo stanovništvo evakuirano u Atenu. Taj napad na Plateju od strane Spartanaca za Tukidida je predstavljao ironiju. Naime, 490. g. pr. Kr. Plateja je poslala Ateni vojnu pomoć u ljudstvu kada su se Perzijanci iskrcali na Maratonskom polju i tamo ih udruženim snagama potukli. Također, sudjelovali su i 479. g. pr. Kr. u bitci kod Plateje gdje su udružene grčke snage razbile perzijsku vojsku i otjerali ih sa grčkog tla. Na takve vojne uspjehe i suradnju Platejaca s ostalim polisima Spartanci su taj čin ocijenili kao časno i vrijedno djelo. Zakleli su se da svi koji su sudjelovali u ratu protiv Perzije među kojima je i Plateja da će ispoštovati njihovu nezavisnost i braniti njihovu slobodu svim sredstvima. Zato im je i Arhidam dao dvije opcije: ili protiv Atene ili ostati neutralan. U vrijeme dok je trajala opsada Plateje, Atenjani su poslali vojsku na Halkadane koji su se pobunili protiv njihove vlasti, ali je taj vojni

⁵⁴Prvi dio rata dobio je ime po Arhidamu.

⁵⁵ Thuc. II. 71-76; Lazenby 2004: 42; Kagan 2005: 87.

⁵⁶Lazenby 2004: 42; Tirtle 2010: 57-59. Napad na Plateju i njegovo utvrđivanje je Tukidid u svojem djelu jako detaljno opisao, tj. kako su se branili Platejci, a kako su napadali Spartanci.

pothvat propao.⁵⁷ Plateja dakako nije htjela napustiti savez s Atenom te je odbila sve ponude i ultimatum Peloponežana.

Naime, Na Halkidici nije bilo mira još od početka Peloponeskog rata te odvajanjem Potideje od Atene. Atenjani su bili odlučni te su poslali na sjever vojsku pod vodstvom Ksenofona i oko dvije tisuće oklopnika i konjanika kako bi smirili situaciju na Halkidici i ponovo uzimali od tamošnjih polisa poreze. Lazenby ističe da su polisi na Halkidici još bili promijenjive prirode te su bili skloni pobunama još od doba kada se Potideja pobunila. Atenjani su napali grad Spartol jer su gajili nadu da će proatenska demokratska stranka im pomoći i otvoriti im gradska vrata. S druge strane, oligarhijska stranka u gradu tražila je pomoć od susjednog grada Olinta koji su uskoro došli sa svojim pješacima i konjaništvom te su razbili i natjerali u bijeg atenske snage. Lazenby ističe kako su pametnom taktikom pobijedili Atenjane tako što nisu ulazili u blisku borbu s atenskim hoplitima nego su ih napadali strelicama i kopljima izdaleka na što su se Atenjani morali povući. Atenjani su tim porazom na jedno vrijeme izgubili vlast nad Halkidikom te tako izgubili sve one važne resurse koje su se nalazile u toj pokrajini. Takva situacija će biti uobičajena u ovome ratu, gdje će Spartanci unutar grada tražiti oligarhe da im pomognu, a s druge strane Atena će tražiti pomoć od demokrata.⁵⁸ Kako su Atenjani izgubili inicijativu na Halkidici⁵⁹ tako su Spartanci s druge strane povelj vojnu na sjeverozapad kako bi učvrstili svoju vlast. Na drugoj strani Grčke, tj. na istoku, Ampračani su kovali urotu protiv Atenjana i pozvali u pomoć Peloponežane da im pomognu protiv Akarnanije. Peloponežani su znali da u zapadnim vodama Atenjani nemaju puno brodova te su se odazvali na taj poziv. Lazenby ističe da su Spartanci htjeli osvojiti Akarnaniju zato jer su bili jedini atenski saveznici na sjeverozapadu iznad Peloponeza te bi Akarnanija postala polazna točka od kuda bi se napala Kerkira. Poslali su brodovlje k svojim saveznicima i stali napadati, pljačkati i pustošiti zemlju i gradove u Akarnaniji. Dok su Akarnanci odbijali napade neprijatelja poslali su u Formiju⁶⁰ molbu za pomoć. To područje je Ateni bilo od izuzetne važnosti jer gubitkom Akarnanije, pao bi Naupakt te bi tako neprijatelji dobili alternativni izlazak s

⁵⁷Thuc. II. 71-79; Kagan 2005: 88-89, Lazenby 2004: 43. Valja napomenuti da Atenjanitada nisu poslali flotu da pljačka po Peloponezu kako su uradili prošle dvije godine.

⁵⁸Kagan 2005: 89-90; Lazenby 2004: 43-44. Atenjani se povukli u Potideju i izgubili oko 400 vojnika.

⁵⁹Sjeveroistok Grčke, poluotok u obliku trozubca.

⁶⁰Atenski admiral koji je bio stacioniran u Naupaktu.

Peloponeza i osiguran put do sjevera Grčke prema Halkidici i Kerkiri.⁶¹ Tako je Atena na svoju stranu dobila Akarnaniju, jer svaki saveznik je bio od velike važnosti.

Formij sa svojim brodovljem nije htio napustiti Naupakt pošto su u blizini patrolirali neprijateljski brodovi te je planirao uloviti u zamci pojačanje koje je trebalo stići Ambračanima. Formio je imao dvostruko manje brodova nego Peloponežani, ali se ipak upustio u boj jer je bio čvrstog mišljenja da može razbiti nevješte neprijatelje. Pobjeda je otišla na stranu Atenjana iz dva razloga. Prvi je taj da su Atenjani bili bolji pomorci i vještiji ratnici na moru te su imali bolju posadu koja je znala obaviti sve svoje zadatke koje je zapovjedio Formio. Drugi razlog, spartanski brodovi su bili puni hoplita i opreme te su bili znatno teži od mobilnijih atenskih brodova koji su mogli lakše manevrirati.⁶² Moramo uzeti u obzir na je na jednom spartanskom brodu bilo oko dvije stotine vojnika i mornara koji su po jakom suncu morali nositi oklop koji je težio oko tridesetak kilograma što je dodatno usporilo manevre teških brodova s posadom vojnika, a vojnicima u tim oklopi bilo vruće zbog velike temperature i sunca.⁶³ Formio se nije htio upuštati u bitku na uskom terenu u Korintskom kanalu nego je čekao otvoreno more gdje je svojim brzim brodicama opkolio neprijatelje. Na otvorenom moru Atenjani su mogli iskoristiti svoju nadmoćnu navalnu taktiku koju Peloponežani nisu koristili ni poznavali. Peloponežani su se upustili u boj samo iz tog razloga jer su imali više brodova i vjerojatno ih je to hrabrilo. Zauzeli su poziciju tako što su posložili svoje brodove u krug jer su mislili da ih tako Formio neće moći zaobići i u udariti u bok sa svojim mobilnijim brodovljem. Ono s čim Peloponežani nisu bili upoznati, a Formio je savršeno poznao je bilo vrijeme koje može utjecati na ishod bitke. Dok je Formio stezao obruč oko neprijateljskih brodova počeo je puhati jak vjetar te je nastala panika u neprijateljskim redovima jer su se brodovi počeli sudarati. To je bio trenutak koji je Formio čekao i pobijedio neprijatelje dok su bili neorganizirani. Uskoro je došlo do nove bitke s Formijem koji je tražio pomoć iz Atene koju nije dobio, ali je i bez te pomoći opet razbio četiri puta veću peloponesku vojsku. Taj drugi pohod protiv Formija je trebala biti osveta za prvi poraz jer Spartancima nije bilo jasno zašto su izgubili ako su imali više brodova što su krivili da im je ponestalo „duha za borbu“. Lazenby ističe da su Spartanci htjeli svoje slabe sposobnosti i

⁶¹Thuc. II. 80-81; Lazenby 2004: 45. Formio nije mogao pomoći Akarnancima u opsadi njihovih gradova jer bi time Naupakt ostao nezaštićen te je tamo i ostao.

⁶²Kagan 2005: 92-93; Lazenby 2004: 46-47.

⁶³Majoor 2003: 51-52; Lazenby 2004: 14. Lazenby govori da je na jednu triremu išlo oko dvije stotine vojnika. Pola od njih su bili mornari, a ostala polovica vojnici s teškim oklopom. Na brodu se prevozila i ratna oprema te je bio težak i spor. Lazenby 2004: 14.

znanje na moru kompenzirati većim brojem brodova što im na kraju nije donijelo uspjeha⁶⁴ Tako je Formio spasio Akarnaniju od sigurne propasti uskrateći neprijateljima dolazakvećeg broja vojnika i opreme.

Još je jedan događaj jako važan koji je mogao promijeniti tijek rata i zaprijetiti samom gradu Ateni. Naime, Atena nije slutila da bi se Peloponežani mogli nakon ova dva poraza približiti njihovoj luci u Pireju i Salamini, ističe Lazenby. Peloponeska flota je napala Salaminu i spalila utvrde, ali je upaljen vatreni signal koji je javio Atenjanima da su neprijatelji u blizini, ali su se neprijatelji već povukli. Da su Peloponežani osvojili luku Pirej, izolirali bi sam grad Atenu koja bi u kratkom vremenu bila opsjednuta s kopna i mora te vjerojatno ne bi dugo izdržala jer bi joj dovoz hrane u grad bio spriječen. Tih dana Atenjani su znali da su pogriješili te su ubuduće više pažnje posvećivali kontroli Korinskog kanala i prostora između Peloponeza i Atike jer iako su Peloponežani imali malu mornaricu, ona ipak nije bila bezopasna i bezazlena.⁶⁵

4.1. Razdoblje nakon Perikla

Periklo je zasigurno bio jedan od značajnijih vojskovođa u grčkoj povijesti, ali mu Atenjani nisu oprostili što nikada nije htio riskirati. Uvijek je išao u bitke i sukobe kada je sigurno znao da će pobijediti zato u tim prvim godinama rata nije bilo važnih bitaka i općenito konvencionalnih hoplitskih borbi. Čak je u vrijeme dok je bio živ dovedeno u pitanje njegova sposobnost kao stratega tj. zapovjednika. Kako su Atenjani nakon smrti Perikla⁶⁶ morali uzdržavati mornaricu, vojsku i plaćenike počelo se trošiti i puno novaca iz državne riznice. To je bio razlog zašto se ratni plan počeo mijenjati. Sada su iz defanzivnog rata počeli voditi agresivnuratnu politiku, zauzimajući važna područja na Peloponezui izvan njega o čemu ću dalje u radu pisati.

⁶⁴Thuc. II. 82-90; Lazenby 2004: 45-47; Kagan 2005: 92-94. Formio imao dvadesetak brodova, a neprijatelj malo manje od pedeset.

⁶⁵Thuc. II. 93-94; Lazenby 2004: 48. Lazenby piše da su Atenjani ohrabreni pobjedama od strane Formija potpuno zanemarili Korinski kanal koji dijeli dvije sukobljene strane. Lazenby 2004: 48.

⁶⁶Periklo je umro od kuge 429. g. pr. Kr.

Staguhn ističe da nijedna država ne može izaći kao pobjednik iz rata vođenjem defanzivnog rata. Smatra da državai polisi trebaju koristiti obranu da bi se dobilo na vremenu dok se ne uklone vlastite slabosti.⁶⁷ Tako je postupila i Atena koja je osjetila da je dovoljno snažna da može krenuti s ofenzivnim ratovanjem jer su znali da druga strana ne raspolaže s velikom vojnom silom, financijama i boljom taktikom.

Nakon smrti Perikla kojeg nije pošteđela kuga, javila su se dva političara koja su trebala naslijediti njegovo mjesto. Nijedan od njih nije bio plemićkog roda, nego su se obogatili obrtom i trgovinom. Jedan od njih je bio Nikija, sin Nikeratov, koji se obogatio iznajmljujući robove za rad u rudnicima, a drugi je bio Kleon, sin Kleanetusa, koji je imao svoju kožarnicu. Na početku političkog djelovanja oba političara imala su isti cilj: nastaviti rat i pobijediti Spartu. Već na početku njihovog političkog djelovanja počele su lagane trzavice u Delskome savezu pošto su saveznici saznali da je umro veliki Periklo koji je sve držao pod kontrolom.⁶⁸

Tukidid navodi da se od Atene htio odmaknuti otok Lezb na kojemu se nalazilo nekoliko malih polisa iz Delskog saveza. Već sam prije u radu spomenuo da je taj otok imao visok stupanj autonomije u savezu i svoju mornaricu tako da Atenjani nisu htjeli dopustiti da se tako važan polis pobuni. Naime, pobunu je vodio polis Mitilena koji su se opskrbili hranom, oružjem i ljudstvom, te su huškali ostale stanovnike Lezba protiv Atenjana. Na njihovu stranu jedino nisu stali Metimnjani, jedan od većih polisa na Lezbu. Lazenby ističe da je to bio prva velika pobuna otkako je započeo rat na najosjetljivijem području. Četrdesetak atenskih brodova odmah je poslano a Lezbu da izvide situaciju i uhvate nespremljene Mitilenjane koji bi trebali slaviti religijski festival boga Apolona. Ovdje možemo vidjeti kako su religijske svečanosti ignorirane i stavljene u drugi plan jer su Mitilenjani umjesto slavlja utvrđivali grad. Atenjani nisu ništa poduzeli što govori da su pobunjenici morali imati respektabilnu vojnu silu te su Atenjani čekali pomoć. Za to vrijeme Atenjani su sagradili tabor, dok su brodovima Mitilenjani poslali diplomate k Spartancima jer su tražili vojnu pomoć. Ovo je jedan od čestih slučajeva u Peloponeskome ratu da se pobunjenici dogovaraju sa glavnim atenskim neprijateljima, ali Sparta oklijeva i sporo reagira. Spartanci su odlučili pomoć i šalju vojsku prema Atici, iako su im Mitlenjani objasnili da su takvi napadi uzaludni jer se Atenjani mogu sakriti iza zidina. Poslali su

⁶⁷Staguhn2006: 86- 87.

⁶⁸Kagan 2005: 99-100. Već sam prije uradu spomenuo kada se Atena suoči s nekim problemom, saveznici u Delskome savezu se počnu buniti, a Atenjani brzo reagiraju i ugušuju pobune.

im mornaricu koja nije stigla u pomoć te se Mitilena morala predati kada je stiglo atensko pojačanje te se morala predati.⁶⁹

Ranije sam u radu spomenuo da su Atenjani nakon svake ugušene pobune morali donijeti određenu kaznu za pobunjeničke gradove. Nakon zauzeća Lezba trebalo se odlučiti što će se uraditi s Mitilenjanima i ostalim sudionicima pobune. Održalo se vijećanje u Ateni gdje su se pojavila različita mišljenja o sudbini Mitilenjana. Na jednoj strani bio je Kleon koji je smatrao da treba ubiti sve muškarce i porobiti žene i djecu, dok je na drugoj strani bio Diodot, smatrajući da samo inicijatori pobune trebaju biti pogubljeni. Prvi dan je odlučeno da cijeli grad bude spaljen i poubijani muškarci, dok se drugi dan donijela blaža odluka za Mitilenjane. Prvi dan su poslali brod u Mitilenu da izvrši zaključak skupštine tj. spaliti grad i poubijati muškarce. Ali ipak su promijenili mišljenje te je drugi dan donijeta blaža odluka te su poslali drugi brod koji je morao brže ploviti kako bi stigli prvi brod i zaustavili izvršenje prvog zaključka. I sam Tukidid je zapisao: „Tako blizu propasti bila je Mitilena.“⁷⁰ Lazenby se nadovezao da je odmazda bila strašna. Mitilenjani su ostali bez zemlje koja je predana u ruke Atenjanima koji su ostali tamo do kraja rata da bi držali situaciju pod kontrolom. Zidine grada su srušene te su svi pobunjenički polisi ponovno inkorporirani u savez i ponovno plaćali danak.⁷¹

Sljedeća pobuna dogodila se na Kerkiri. Naime, na početku rata Korint je zarobio oko dvije stotine zarobljenika s Kerkire prema kojima su se dobro ponašali i odnosili pa su im tako postali skloni. Te bivše zarobljenike Lawrence naziva „kerkiranskim kvislinzima“ koji su pušteni i poslani na tajnu misiju kako bi srušili proatensku stranku u gradu i priklonili se Peloponežanima. Nitko na Kerkiri nije znao da su ti zarobljenici postali agenti Korinćana i da su se pobunili protiv svoje vlade na otoku. Pošto je u gradu rasla moć demokrata Pitije, zastupnici oligarhije i političari skloni Sparti među kojima su i bivši zarobljenici zaklali su sa svojim bodežima većinu demokrata na skupštini. Objavili su puku da u grad može ući samo jedan strani brod, sve više od toga smatrat će napadom na njihov grad. U taj civilni rat uključili su se Atenjani

⁶⁹Thuc. III. 3-19; Lazenby 2004: 50-51; Kagan 2005: 102-104. Tukidid napominje da je Atena imala financijskih problema na što se nadovezuje Lazenby da im je nedostajalo mornara tako da su hopliti morali veslati sve do Lezba. Tukidid napominje da je u to vrijeme poslano 12 brodova da sakupe danak od atenskih saveznika vjerojatno da se unajme novi mornari.

⁷⁰Thuc. III. 36-50; Lazenby 2004: 54-55; Kagan 2005: 109-112.

⁷¹Nakon odluke, pogubljeni su glavni krivci i inicijatori pobune, zaplijenjeni su njihovi brodovi, srušeni gradski zidovi, podijeljena im je zemlja koju su sami obrađivali i porez koji su svake godine morali plaćati. Lazenby 2004: 54-55; Kagan 2005: 109-112.

i Spartanci koji šalju pojačanje. Najprije je stigao Nikostrat iz Naupakta koji je zaustavio masakr u gradu između dvije stranu. Tukidid ističe da se tih dana blizu Kerkire odigrala pomorska bitka gdje su Peloponežani uspjeli pobijediti nediscipliniranu kerkiransku flotu, ali su ih spasili Atenjani. Nakon dolaska velike atenske flote u pomoć, neprijateljsko brodovlje je pobjeglo i slijedio je krvavi masakr i zvjerstva demokrata nad oligarsima u gradu koje nam je opisao Tukidid. „Na sve se načine ubijalo i, kao što u takvoj prilici biva, nije bilo ničega, što se nije dogodilo, pa i još gore: otac je ubijao sina, i iz svetišta su ljude izvlačili i kod njih ubijali, a neki umriješ i obzidani u hramu Dionizovu.“⁷² Ovakvih situacija nije nedostajalo u Peloponeskom ratu i čim se više rat oduživao zvjerstva, masakri i divljaštvo je postajalo intenzivnije. Tako su Atenjani riješavali pobune svuda po Egeju. Iz primjera Mitilene i Kerkire, možemo vidjeti kako Atenjani nisu htjeli oklijevati ako se u Delskom savezu dogodila pobuna. Imali su na umu da bi se ti pobunjenici u slučaju odvajanja iz Delskog saveza stali na stranu Peloponežana i vjerojatno huškali ostale atenske nepouzdan saveznike na pobunu protiv Atene. Atena nije htjela dopustiti da jedan pobunjeni polis bude primjer ostalim saveznicima kako se osloboditi njihove vlasti te su pobunjenike dali kazniti i unijeli im strah u kosti kako se takve situacije ne bi ponavljale.

Usporedno sa situacijom na Lezbu, Spartanci su uspjeli osvojiti Plateju koja je bila važna jer se nalazila samo par desetaka kilometara od same Atene. Također, kao i u slučaju Mitilene ni ovdje se nisu štedjeli ljudski životi, iako se radilo o zarobljenicima. Grad je predan Tebancima, a stanovništvo Plateje među kojima su bili i Atenjani je poubijano, a žene prodane u roblje. Tebanci i Spartanci su vjerovatno tako postupili kako bi se osvetili i izbacili frustracije zbog situacije na početku rata kada su Platejci poubijali tebanske zarobljenike u napadu na njihov grad.⁷³

4.2. Pil i Sfakterija

Godine 425.pr. Kr. Peloponežani su opet opsjeli Kerkiru i Atenjani su imali namjeru što prije pomoći svojim saveznicima, ali su na putu zbog velike oluje stali kod Pila, male razvedene obale na zapadnoj obali Peloponeza. Povjesničari se slažu s Tukididom da su Atenjani poslali brodovlje na čelu s Demostenom koji je plovio oko Peloponeza. Zbog oluje su morali stati kod

⁷²Thuc. III. 71-81; Lazenby 2004: 56-57; Kagan 2005: 116-11; Tritle 2010: 71-73.

⁷³Thuc. III. 53-68; Lazenby 2004: 55-56; Kagan 2005: 113. Dvije stotine Platejaca i dvadesetak Atenjana je ubijeno.

Pila gdje je Demosten naredio da se Pila utvrdi. Drugi atenski vojskovođe se nisu složili s Demosten i nagovarali ga da treba što prije stići u Kerkiru, ali vjerujem da su zbog velike oluje ipak morali stati na što su poslušali savjet nadređenog. Smatram da je Pila bio izuzetno strateško mjesto otkuda su Atenjani mogli nadgledati cijelu situaciju na zapadu Peloponeza, presretati neprijateljske brodove koji su stizali sa Sicilije i primati odbjegle helote. Također, Tukidid ističe da je Pila udaljen 400 stadija od Sparte što je nekih 70 kilometara. Lazenby ističe da je Demosten vjerojatno godinu dana prije utvrđivanja Pila (426. g. pr Kr.) primio informaciju iz Naupakta od Mesenjane da bi to bilo dobro mjesto za odbjegle helote Mesenjane iz Sparte koji će sve više pritjecati u Pila. Demostenu je to bilo zanimljivo zbog toga jer je znao da cijeli spartanski sistem počiva na robovima koji im služe, obavljaju poljoprivredne robovske poslove, dok Spartijati obavljaju političke i vojne zadatke. Hanson nam donosi statistiku kako je izgledala demografska slika u Lakoniji. Oko desetak tisuća Spartijata moralo je držati na oku oko dvije do tri stotine tisuća „ljutih helota koji žive blizu vulkana“ kako je on u svojem djelu napisao. Dobivanjem čim više robova na stranu Atene taj sistem bi se polagano počeo urušavati te su se Atenjani vodili politikom neprijatelj mog neprijatelja je moj prijatelj, kako su tada smatrali odbjegle helote Mesenjane. Imao je na umu ako bi neprijatelji saznali da se grade utvrda kod Pila vjerojatno bi stali s opsadom Kerkire i time si uštedjeli novac, vrijeme i sav napor. Kagan smatra da ideju utvrđivanja Pila nije htio izreći na skupštini u Ateni jer bi vjerojatno bila odbijena te bi se pročulo i došlo do neprijatelja. Nadalje, Tukidid ističe da su se njegovi vojnici prvotno počeli buniti te nisu bili zainteresirani za gradnju utvrde, ali su se na kraju ipak primili posla.⁷⁴

Druga dvojica vojskovođa napustila su Demostena te su vjerojatno išli izvidjeti situaciju do Kerkire do koje nisu ni stigli jer su primili vijest da stižu Spartanaci s kopna i morskim putem iz Kerkire. Povjesničari ne mogu zaključiti kako su Atenjani saznali za tu vijest o dolasku Spartanaca, ali Lazenby smatra da su im odbjegli Mesenjani koji su stigli s brodovima rekli za tu vijest. Još jedna zanimljivost je ta da Spartanaci isprva nisu ozbiljno shvatili situaciju kod Pila jer su u gradu Sparti imali religijske festivale te su smatrali da je pitanje vremena kada će poraziti Atenjane kod Pila, ističe Lazenby. S druge strane, povjesničar Tirtle smatra da ipak Spartancima nije bilo svejedno što im se Atenjani nalaze blizu Sparte te su poslali diplomate po Peloponezu da bi obavijestili saveznike. Vjerujem da su Spartanaci znali da je situacija ozbiljna te su morali

⁷⁴Thuc. IV. 3-9; Lazenby 2004:67-69; Kagan 2005: 138-144; Hanson 2006: 103; Tirtle 2010: 85.

hitno reagirati jer nisu željeli da Atenjani dobiju pojačanje i uspostave kontrolu oko Pila. Da situacija nije bila tako ozbiljna Spartanci ne bi zaustavili planove na Kerkiri i krenuli brodovljem do Pila, te kada su stigli spojili su se sa kopnenom vojskom i počeli napadati Pil s mora i kopna, kako navodi Tukidid. Spartanski napadi su odbijeni zahvaljujući terenu koji je išao u prilog Atenjanima, a napadom brodovima nisu iskoristili puni potencijal jer se nisu mogli približiti utvrdi zbog plitke vode gdje bi se brodovi oštetili. Atenjani su odnijeli pobjedu tek kada su iz Zakintos stigli njihovi brodovi koji su ih par dana prije napustili kako bi izvidjeli situaciju. Pogreška Spartanaca je bila što nisu brodovima zatvorili uske ulaze u zaljev i tako onemogućili Atenjanima da bez borbe uplove u zaljev, unište im brodovlje, a najvažnija stvar s kojom se slažu povjesničari je ta što su na otoku Sfakteriji, preko puta Pila, zarobili četiri stotine Spartanaca među kojima su bili punopravni građani Sparte, tj. Spartijati. S Tukididom se ne slaže Lazenby koji smatra da Spartanci sa svojih šestdesetak brodova nisu mogli zatvoriti i blokirati ulaz u zaljev gdje se nalazio spartanski tabor jer je ulaz bio preširok i da je trebalo barem pedesetak brodova da se zatvori ulaz što bi značilo da spartanski brodovi ne bi mogli sudjelovati u opsadi utvrde kod Pila.⁷⁵

O ozbiljnosti situacije govori da su Spartanci bili toliko uplašeni što će se dogoditi s zarobljenim Spartancima na otoku Sfakteriji da su čak zatražili mir na određeno vrijeme, ali su Atenjani znali da se nalaze u boljoj poziciji i tražiti bolje uvjete. Kleon, atenski vojskovođa, je znao iskoristiti takvu situaciju te je tražio da se Ateni vrate sva osvojena područja od strane neprijatelja u tome ratu u zamjenu za zarobljene što je značilo da bi Atenjani dobili Plateju, Megaru, Halkidiku na sjeveru, ali Peloponežani ne bi to mogli ispuniti zbog neslaganja njihovih saveznika. Tako su Atenjani nastavili s blokadom pustog otoka Sfakterije gdje su se nalazili zarobljeni Spartanci. Atenjani su se tih dana iskricali na Sfakteriji, s istočne i zapadne strane otočića, te su u neravnopravnoj bitci s izgladnjelim Spartancima odnijeli pobjedu tako što su ih stisnuli na kraj otoka i potom zasuli strelicama, kopljima i kamenima na što su se Spartanci predali. Kao što sam ranije napomenuo u radu Spartanci su bili naučeni na borbu s mačevima i kopljima izbliza, dok su napade kopljima i strijelama izdaleka smatrali kukavičlukom. Baš su tu prednost iskoristili Atenjani koji su srušili spartanski moral te su pobacali svoja koplja i štitove i predali se. Tako je bilo zarobljeno oko tri stotine preživjelih Spartanaca, među kojima je bilo oko

⁷⁵Thuc. IV. 6-8; Lazenby 2004: 70-71; Kagan 2005: 141-144. Ulaz u južni dio zaljeva je bio širok jedan i pol kilometar što je bilo potrebno više od pedesetak brodova da se blokira ulaz.

stotinjak Spartijata. Tukidid je na kraju opisa bitke kod Sfakterije nadodao da ti zarobljeni Spartanci nisu bili poput Leonide koji se nije predao nego hrabro umro kod Termopila što je vjerojatno i samome Tukididu bilo nepojmljivo da su se Spartanci predali. Na taj opis Tukidida uključuje se Lazenby koji smatra da bi predajom kod Termopila Spartanci u najboljem slučaju postali robovi, dok su se predajom na Sfakteriji mogli nadati slobodi nakon što rat završi jer su se borili protiv svojeg naroda odnosno Grka. Nadalje, važno je napomenuti da tih godina nije bilo spartanskih invazija na Atiku jer su Atenjani razumijeli da su u boljem položaju te su prijetili Sparti da ćepoubijati zarobljenike ako počnu pustošiti Atiku.⁷⁶Tako bitka kod Pila promijenila tijek rata u Ateninu koristi koja je tih dana smirila pobunu oligarha na Kerkiri i napala Korint koji se uspio obraniti blizu Istma što govori da Atenjani nisu marili za napade Spartanaca jer su znali u kakvoj situaciji.

Spartanci su uvidjeli da će rat biti težak te nisu slali vojne trupe koje bi harale Atikom jer su Mesenjani iz Pila harali Lakonijom i pokušali osloboditi čim više robova koji su služili Sparti. Poraz Spartanaca dodatno je ohrabrio Atenjane jer su porazili Spartance i zarobili važne Spartijate te su sada imali zarobljenike s kojima su mogli cjenkati i tražiti bolje uvjete. Također, rijetko kada se dogodilo u povijesti grčke civilizacije da se spartanska vojska predala što je dodatno motiviralo Atenjane u daljnjem tijeku ratovanja. Važno je napomenuti da politički lideri u Sparti nisu htjeli ocrniti zarobljene Spartijate, proglasiti ih kukavicama i kasnije protjerati jer su uvidjeli da udio Spartijata u gradu se s vremenom smanjuje zbog brojnih ratova i bolesti te nisu željeli još jedan helotski ustanak u Lakoniji koji bi oslabio Spartu, a dodatno ojačao Atenjane jer bi se robovi sklonili kod njih u Pil ili Naupakt.

4. 3 Brasidina kampanja na Halkidici

⁷⁶Thuc. IV. 8- 40; Lazenby 2004: 71-78. Kagan 2005: 150-155. Glavni zadatak Spartanaca je bio da se vojnici koji su zarobljeni na Sfakteriji nahrane i da im se dopremi hrana te su Spartanci pronalazili lukave načine kako to postići. Slobodnim ljudima su nudili puno novaca ako nekako dopreme hranu k zarobljenim Spartancima, dok su robovima nudili čak i slobodu. Također, Tukidid daje opis da je u napadu na Sfakteriju sudjelovalo oko 9000 Atenjana protiv 420 Spartanaca.

Da su Atenjani stvarno započeli s ofenzivijom ratnom politikom možemo vidjeti da su sa svojim brodovljem vršili pritisak na peloponesku obalu. Lazenby ističe da su Atenjani nakon Pilosa napali 424. g. pr. Kr. napali otok Kiteru južno od Peloponeza. Najvjerojatnije su htjeli skroz izolirati Peloponez od bilo kakve pomoći od njihovih saveznika, a Lazenby spominje da je u Kiteru čak dolazila roba iz Egipta i Libije zato su i tamo bili nastanjeni perijeci, spartanski građani koji su se bavili s trgovinom i obrtom. Atenjani su tom ofenzivnoj politikom htjeli potpuno okružiti Peloponez i zaustaviti dovoznju pomoć koja je dolazila na Peloponez iz južne Italije, Sicilije i ostalih zemalja na Mediteranu. Koliko je alarmantna situacija bila u Sparti ističe nam Tukidid s kojim se slažu ostali povjesničari da su Spartanci prvi puta u svojoj povijesti unajmili konjicu i streličare. Smatram da su Spartanci morali promijeniti vojnu taktiku i unajmiti konjicu koja je svojom mobilnošću mogla stići brže od sporih hoplita u pomoć svojim lukama na Peloponezu kako bi zaustavili pljačkanje i pustošenje Atenjana. S tim se slaže i Lazenby jer je ovaj rat bio put neočekivanih napada s mora te je trebalo brže reagirati.⁷⁷

Atenjani su 424. g. pr. Kr. doživjeli nekoliko ključnih poraza. Naime, nisu uspjeli zauzeti Megaru i njezinu luku Niseju jer je u zadnji čas prije padapolisa i luke stigao Brasida koji je na Peloponezu sakupio vojsku od nekoliko tisuća ljudi za kampanju na Halkidici. Tukidid ističe da do veće bitke nije došlo jer nijedna strana nije htjela napraviti prvi potez. Lazenby navodi da su Spartanci samim svojim dolaskom i prisutnošću pokazali da su spremni za borbu na što su se Atenjani povukli. Također, smatra da je to bila prekretnica u toj prvoj fazi rata jer je podignulo moral peloponeskoj vojsci jer su uvidjeli da ni Atenjani nemaju toliko samopouzdanja u svoju snagu nakon događaja kod Pila i Sfakterije. Atenjani nisu htjeli riskirati bitku jer su imali manje vojnika od neprijatelja što govori da su Atenjani ulazili u bitke gdje su imali prednost u broju vojnika pa čak ni tada. Lazenby se ne slaže s Tukididom jer smatra da su Atenjani trebali riskirati i upustiti se u borbu jer zauzimanjem Megare i luke Niseje dobili bi kontrolu nad Korintskim kanalom i Istmom što bi značilo da peloponeska vojska ne bi mogla upadati na prostor Atike.⁷⁸

⁷⁷Thuc. IV. 54-57; Lazenby 2004: 83-84.

⁷⁸Tukidid navodi da su Atenjani imali oko 4600 hoplita, a neprijatelji 6000 s istim brojem konjice kao i druga strana. Thuc. IV. 72-75; Lazenby 2004: 86-87.

Drugi veći poraz Atenjani su doživjeli kod Delija. Atenski vojskovođe, Demosten i Hipokrat, krenuli su sa vojskom prema Beotiji 424. g. pr Kr. Za planove napada na Beotiju, saznali su Lakedemonjani (špijuni) koji su tajnu prenijeli samim Beoćanima. Demosten je morskim putem došao do Beotije, ali prerano te se nije mogao spojiti s Hipokratovom vojskom te se povukao prema Ateni. Međutim, Hipokrat je došao sa vojskom do Delija gdje je počeo utvrđivati položaj za mogući napad od strane Beoćana. Hipokrat je velik dio svoje vojske poslao natrag u Atenu, dok se kod Tanagre okupljala beoćanska vojska. Pagonda, jedan od vojskovođa beoćanske vojske, uspio je pridobiti na svoju stranu ostalih desetak vojskovođa koji su smatrali da ih treba pustiti da se povuku. Povjesničari smatraju da se Pagonda ipak odlučio na bitku jer je smatrao bi atenskim zauzimanjem Delija, to mjesto postalo polazna točka od kuda bi ostatak Beotije bio napadnut narednih godina. Atenjani su doživjeli veliki poraz jer je Pagonda uspio iskoristiti puni potencijal svoje konjice koja je zaobišla neprijatelje i zabila se u desno krilo atenske vojske koji su mislili da su došle nove beoćanske trupe te je nastala panika i bitka je dobivena. Povjesničari smatraju da je Pagondina konjica u ovoj bitci omogućila pobjedu, dok s druge strane Atenjani svoju konjicu nisu iskoristili što govori kako jedan odlučan i hrabar manevar tijekom bitke može donijeti pobjedu. Delij je zauzet nakon osamnaest dana od strane Beoćana koristeći „čudan stroj“ koji je rigao vatru.⁷⁹

Nakon ovog poraza Atene kod Delija, Spartanci su imali dosta vremena da ratodvuku sa Peloponeza i premjestega na ona područja gdje je Atena najslabija. Zbog toga razloga je Brasida, spartanski vojskovođa, počeo sakupljati vojsku godinu dana ranije da bi 424. g. pr. Kr. mogao napasti Amfipol na Halkidici. Tukidid ističe kako je većina njegove vojske bila sastavljena od helota i plaćenika. Povjesničari se slažu s Tukididom da su se Spartanci htjeli riješiti što više helota kako bi poslužili višoj svrsi. S druge strane, smatram da je dosta rizično voditi uvježbanerobove na pohod jer su skloni pobunama i dezerterstvu te bi u prigodnoj prilici mogli promijeniti stranu i prijeći na stranu Atenjana. Lazenby smatra da je kampanja na Halkidici imala nekoliko razloga za uspjeh. Prvo, u Amfipolu, atenskom savezničkom polisu, živjelo je dosta miješanog stanovništva koje nije bilo odano Atenjanima. To je bio dobar znak da bi to stanovništvo u Amfipolu moglo dići pobunu i maknuti iz grada atenske vojnike. Drugo, Brasida

⁷⁹Thuc. IV. 90-97; Lazenby 2004: 88-91. Atenjani su u toj bitci izgubili oko 1000 hoplita, dok druga strana duplo manje. Ostatak vojske je spašen zahvaljujući noći te su se sklonili u Delij dok nisu došli atenski brodovi po njih. Nadalje, Lazenby smatra da je „čudan stroj“ bio prototip grčkoj vatri. Lazenby 2004: 88-91.

je na putu do Halkidike sakupio ogromnu vojsku od svojih saveznika te ga je s crvenim tepihom dočekaio Perdika, makedonski vladar koji se borio protiv uzurpatora u svojoj zemlji. Treće, kampanja na Halkidiku predstavljala je ujedno diverziju kako bi na neko vrijeme Peloponez bio pošteđen od atenskih napada. Nadalje, političari u Sparti su smatrali da bi ta kampanja bila korisna ako bi Brasida uspio realizirati svoje ciljeve na Halkidici jer bi Atena izgubila dominaciju na tom području bogato rudama i drvom. To bi Spartancima poslužilo da počnu pregovore s Atenjanima kako bi vratili zarobljene na Sfakteriji i sklopili mir, ako bi se složili ostali saveznici. Amfipol je uspješno osvojen jer se Brasida poslužio lukavom taktikom. Obećao je ljudima u gradu da će im omogućiti nesmetan prolaz s njihovom imovinom u sigurnije krajeve i da će biti pošteđeni. Brasida je bio lukav jer je znao da brzo mora osvojiti grad jer je vijest o zauzeću grada stigla do Tukidida koji je bio s brodovima kod otoka Tasa. Tukidid je uspio zaustaviti pad Eiona, ali je na kraju osuđen na progonstvo na dvadesetak godina vjerojatno jer nije spasio Amfipolis. Tukidid je nakon te odluke prepoznao svoj pravi talent i počeo opisivati cijeli Peloponeski rat, dok je Brasida postigao veliku pobjedu na Halkidici nagovarajući tamošnje polise na odcjepljenje od Atene.⁸⁰ Tih godina Sparta je postigla nekoliko velikih i značajnih uspjeha te je vratila ravnotežu u ovaj rat.

4.4. Lažni mir

Kao što sam ranije napomenuo Brasida je nakon osvajanja Amfipola pokušao čim više polisa oduzeti Atenjanima na Halkidici što je uspješno proveo. Atenjani na Brasidine uspjehe nisu imali odgovor te su zahvaljući zarobljenicima kod Sfakterije mogli tražiti mir. Tukidid ističe da su obje strane željele mir na neko vrijeme, što bi dovelo do toga da se možda zaključi trajniji mir nakon ovoga predaha. Spartancima je taj mir dosta značio jer bi dobili natrag zarobljenike kod Sfakterije, a Atenjani bi za to vrijeme sredili situaciju sa saveznicima da se ne pobune nakon ovolikih poraza. Također, željeli su zaustaviti napredovanje Brasida na Halkidici jer im je to područje bilo važno zbog ruda, drva i važna prometna ruta koja spaja Bizantij na Crnom moru i Helespontu s Heladom. Iako su Spartanci mogli nastaviti rat i zauzeti cijelu Halkidiku zbog

⁸⁰Thuc. IV. 78-107; Lazenby 2004: 91-94.

Brasidinog uspjeha, ipak su htjeli da dođe do mira. Mir je sklopljen, rat na Halkidici se zaustavio na vrijeme, ali je zbog udaljenosti ta vijest o miru stigla nakon nekog vremena, ističu povjesničari. Naime, polis Skiona se odmetnula od Atenjana dva dana nakon sklapanja mira i taj grad je stao na stranu Braside. Drugi problem je bila Menda, polis koji se isto priklonio Brasidi, ali je kako tvrde povjesničari, Brasida je znao da se mir zaključio, ali je svejedno prihvatio taj polis na što su se Atenjani bunili. Iz opisa tih događaja možemo vidjeti da do pravoga mira neće doći jer nijedna strane se ne želi odreći posjeda na Halkidici. Uskoro je Brasida pozvan na kampanju protiv Linčana zajedno s Brasidinom vojskom jer je ovisio o njegovoj pomoći na Halkidici. Brasida je tako s većinom svoje vojske krenuo na pohod protiv Linčana gdje se sukobio s Perdikom koji ga je napustio tijekom bitke što je prekinulo savez između dvojice vođa. Lazenby ističe da je sam Perdika bio protiv tog pohoda jer mu je bilo važno obraniti novoosvojene polise na Halkidici od Atenjana jer je znao da će uskoro poslati veliku vojsku iz Atene. Uskoro Atenjani šalju svoju vojsku na čelu s Kleonom koji je htio izbaciti spartanski utjecaj iz njihove interesne sfere, halkidskih polisa koji su im plaćali porez. Brasida je došao pohoda na Halkidiku te je saznao da je Torona pala u ruke Atenjana. Uskoro je došlo do bitke za Amfipol koji je bio jedan od ciljeva Atenjana da se zauzme, ali su Atenjani doživjeli poraz i u toj bitci poginuli su Kleon i Brasida.⁸¹ Brasida je bio omiljen među narodom u Amfipolu te su mu se odužili tako što su mu priredili veličanstven pogreb i izgradili mu svetište, dok su ga u Sparti slavili kao heroja.⁸²

4.5 Nikijin mir i Argivsko-atenski savez

Nakon borbi kod Amfipola i pogibije Kleona i Braside, Nikija, atenski političar, smatrao je da je pravo vrijeme za posjesti sve atenske državnike za stol i dogovoriti se za mir sa Spartancima. Cawkwell ističe kako je mir sad omogućen kada su poginula dvojica protivnika

⁸¹Thuc. IV. 117- V. 13; Lazenby 2004: 96-105; Kagan 2005: 178-187. Tukidid je u napisao kada je Brasida išao na pohod na Halkidiku da je išao svojom voljom te ga političari u Sparti nisu htjeli pomagati jer su smatrali da ratom protiv Atenjana neće vratiti zarobljene kod Sfakterije. Zato je trebao pomoć od Perdike jer je plaćenike koje je uzeo sa sobom na pohod morao platiti. Kagan ističe da uz ratove na Halkidici do mira nije moglo doći i zbog spartanskih saveznika. Beočani su bili protiv mira, kao i Megarani i korinćani koji nisu bili zadovoljni uvjetima mira da će svaka strana zadržati osvojeno. Thuc. IV. 117- V. 13.

⁸²Hanson 1991: 33; Souza 2002: 49.

mira, Kleon i Brasida.⁸³ Nadalje, Nikija je bio pacifista, smatrao da je mir najbolji za napredak njegovoga grada te nije htio uprljati neuspjesima svoje ime, ističe Tukidid. Povjesničari iznose da su Atenjani zadnjih godina doživjeli dosta poraza te im je mir bio primamljiv kako bi sredili situaciju u državi i smirili pobune svojih saveznika. Druga strana, je također zagovarala mir jer je htjela povratiti zarobljenike kod Sfakterije, smiriti situaciju helota u Lakoniji te nisu znali što će se dogoditi s Argom, glavnim suparnikom na Peloponezu s kojima su Spartanci dogovorili mir natridesetak godina koji je uskoro trebao završiti. Mir je sklopljen 421. g. pr. Kr., dogovoreni su uvjeti mira, ali je postojao problem što neki spartanski saveznici nisu prihvatili taj mir. Saveznici nisu bili zadovoljni uvjetima mira po kojem su morali vratiti osvojena područja što bi značilo da su Beočani morali napustiti Panakt, Korint bi izgubio Amfipolis, a Megara je bila zabrinuta zbog Niseje. Spartanci su baš zbog toga strahovali da se neka od njihovih članica ne bi odvojila iz Peloponeskog saveza i udružila s Argom. Lazenby spominje da je najveći paradoks od svega što se sklopio defanzivni mir, kojim će jedna strana pomoći drugoj ako bude napadnuta i obratno. Koliko je taj mir bio labav možemo vidjeti da nijedna strana nije vjerovala drugoj te se nisu ispoštovali dogovoreni uvjeti mira oko vraćanja posjeda i zarobljenika.⁸⁴

Koliko su spartanski saveznici bili nezadovoljni dogovorenim mirom, uvjetima i pasivnom politikom Sparte pokazuje nam novi savez na Peloponezu u kojeg su ušli Korint, Arg, Mantinejci i Elejani. Problem je nastao kada su efori u Sparti tražili od Beočana da vrate Atenjanima Panakt u zamjenu za zarobljenike kod Sfakterije. Naime, Beočani su sklopili separadni mir sa Spartom⁸⁵ i počeli rušiti Panakt što je razljutilo Atenjane do te mjere da su stvorili antispartanski savez na Peloponezu. Taj antispartanski savez je ujedno značio kraj spartanske hegemonije na Peloponezu jer se čak i sam Korint predomišljao na čiju stranu stati. Na kraju su ipak stali na stranu svojih starih prijateljskih Atenjanima jer povjesničari smatraju da Korint nikako nije htio biti u savezu s njihovim neprijateljima Atenjanima i uništiti najvećeg saveznika Spartu. Atenjani su tehnički ostali u savezu sa Spartancima jer nijedna strana nije htjela započeti ponovni rat ako je već došlo do dugo željenog Nikijinog mira. Tenzije između Atene i Sparte počele su se povećavati kada je Argivsko-atenski savez napao Epidaur 419. g. pr. Kr. Epidaur je polis iz kojeg bi se kasnije kontrolirao i izveo napad na Korint. To govori da su Atenjani koristili

⁸³Cawkwell 1997: 68

⁸⁴Thuc. V. 14-31; Lazenby 2004: 106-108; Kagan 2005: 191-198.

⁸⁵Ti događaji kršili su uvjete mira jer su Beočani morali pitati Atenu za dozvolu.

bivše spartanske saveznike kako bi skršili moć Sparte na Peloponezu jer su znali su Spartanci bez saveznika ranjivi isto kao i Atena. Takvi događaji su dignuli Spartance na noge i kralj Agis je morao reagirati. Isprva su Spartanci bili spriječeni zbog religijskih festivala što govori se nisu htjeli zamjeriti bogovima iako je Epidaur pod opsadom. Nakon religijskih festivala Agis je sazvaio skupštinu i tražio da se sakupi saveznička vojska kako bi iz Argive krenuli prema Argu. Tukidid ističe kako se tih dana okupila jedna od najvećih vojski u povijesti Helena.⁸⁶

Povjesničar Ray daje nam statistiku kojom se slažu i drugi povjesničari da su Spartanci sakupili oko deset tisuća vojnika, dok su još čekali oko petnaestak tisuća vojnika iz Korinta i Beotije. Cilj Argivaca je bio da se sukobe prije sa Spartancima dok se nisu spojili s još većom vojskom. Smatram dok bi Beotijci čulima su Spartanci poraženi od Arga da bi se povukli u Beotiju. Taj plan Argivaca nije realiziran jer se kralj Agis nije htio upuštati u borbu s Argom koji je zauzeo poziciju na povišenom tlu, nego su se sljedeći dan iskrali i spojili s Beotijcima. Agis je podijelio vojsku na trije dijela koji su različitim putevima krenuli prema argivskoj vojsci koja se povlačila te su ju sljedeći dan okružili kod grada Arga. Agis se nije odlučio na bitku nego je sklopio mir na četiri mjeseca što je izazvalo negodovanje spartanskih političara i vojske koji su taj dan mogli poraziti argivsku vojsku. Povjesničari daju nekoliko razloga zašto se Agis nije upustio u bitku. Naime, Ray zajedno s Lazenby-ijem ističe kako je beotijska vojska kasnila te je Agis imao na umu da bi uskoro mogla doći atenska vojska koja bi unijela ravnotežu u bitku. Također, Agis je najvjerojatnije strahovao da ne bi Atenjani napali Lakoniju što je malo vjerojatno jer su bili u savezu što govori o tome da ni u jednom trenutku nije vjerovao da savez s Atenjancima uopće postoji.⁸⁷ Tako je završilo to suočavanje dviju vojski, koje su se nekoliko mjeseci sukobile kod Mantineje gdje su Spartanci razbili udruženu vojsku Atenjana i Arga i tako slomili moć Arga na Peloponezu. To je ujedno bio kraj Argivsko-atenskog saveza. Nakon bitke kod Mantineje cijeli Peloponez je okupljen ponovno oko Sparte te su se saveznici obvezali da će braniti Peloponez od stranih osvajača. U slučaju da je Sparta izgubila kod Mantineje, to bi ujedno bio kraj spartanske hegemonije na Peloponezu jer bi bili odsiječeni granicom od svojih saveznika te bi spartanski saveznici prepoznali novu silu u usponu kojoj bi se vjerojatno pridružili, Argivskom savezu.

⁸⁶Thuc. V. 50-60; Lazenby 2004: 110-114; Kagan 2005: 210-227.

⁸⁷Thuc V. 58-60; Lazenby 2004: 114; Ray 2012: 203-205. Lazenby navodi da su najvjerojatnije argivski vojskovođe bili oligarsi koji su htjeli mir sa Spartom, ali ni sam nije siguran u tu tezu. Lazenby 2004: 114.

5. Rat na Siciliji

5.1. Pripreme Atenjana za odlazak na Siciliju

Na Siciliji je uskoro izbio sukob između atenskih saveznika Egestanaca i Selinuncana na čiju su stranu stali Sirakužani. Važno je napomenuti da su Sirakužani na početku rata stali na stranu Spartanaca kojima su slali s materijalna dobra, a vojsku nisu slali jer im je bilo preriskantno slati vojnu posadu i brodovlje sve do Peloponeza. Također, zauzeli su važne strateške pozicije od kuda bi Atenjani mogli započeti kampanju na Siciliju, iako je malo tko vjerovao u atenski napad na Siciliju pošto su te zemlje bile udaljene nekoliko tisuća kilometara. U proljeće 415. g. pr. Kr. Atenjanima su stigle vijesti da je napadnut grad Egesta na Siciliji i da traže pomoć. Tirtle navodi da su Sirakužani (podrijetlom Dorani) prošlih godina nastojali sotoka maknuti atenske saveznike i njihov utjecaj, dok su Atenjani na Siciliji imali drugih planova. Važno je napomenuti da su atenski diplomati došli u Egestu, a mudri i lukavi Egestanci su pokazali svu raskoš njihovoga grada, stavljajući zlatne i srebrne predmete svuda po gradu gdje su prolazili diplomati. Takav lukavi trik je odmah pridobio Atenjane da započnu rat na Siciliji jer su smatrali da je Sicilija bogata, iako o njoj nisu ništa znali niti su imali poštene i pouzdane saveznike na otoku.⁸⁸

Koliko su Atenjani bili pohlepni i zalučeni „bogatstvom“ na Siciliji govori da su nekoliko dana poslije sazvali skupštinu na kojoj su donijeli odluku da će na Siciliju krenuti šezdesetak brodova i trojica vojskovođa koji bi trebali pomoći Egesti i „da ostalo uredi kako budu smatrali najbolje za Atenjane“, navodi Tukidid. Pripreme za pohod nisu išle u onome smjeru kako su zamišljali zagovornici pohoda na Siciliju među kojima je bio Alkibijad. Naime, njegov protivnik je bio Nikija koji je smatrao da je cijela ta kampanja velika greška. Nikija je već otprije bio poznat kao veliki pacifista koji nije htio uprljati ime svoje obitelji ni naštetiti svome gradu Ateni. Nikija je za razliku od Alkibijada bio prizemniji, izjavljujući da kod kuće imaju dosta neprijatelja i da ih ne trebaju stvarati još više. Time je mislio da bi trebalo uspostaviti ponovno kontrolu na Halkidici koju su par godina prije izgubili. Također, smatrao je da je da će Atena u slučaju

⁸⁸Thuc. VI. 6-8; Lazenby 2004: 132; Tirtle 2010: 144.

uspješnosti pohoda teško moći kontrolirati tamošnje polise o kojima nemaju dosta informacija te da bi kampanja bila skupa i teško izvediva. Smatram da je Nikija bio dosta sumnjičav prema sicilskim saveznicima koji su htjeli nasamariti Atenjane da vojno reagiraju i oslobode njihov otok od sirakuške hegemonije. S druge strane, atenski narod je stao na stranu tvrdoglavog Alkibijada koji je uporno negirao Nikijin govor, ističući sve ono što bi Atenjani htjeli čuti. U svome govoru kazao je da bi narodi sa Sicilije prepoznali Atenjane kao osloboditelje tog otoka te bi pojavljivanje Atenjana izazvalo oduševljenje svi bi stali na njihovu stranu.⁸⁹Taj pohod je izazvao pravo oduševljenje kod ljudi, od mladih naraštaja do onih najstarijih. Mladi su smatrali da će dobiti dodatno iskustvo u bitkama i proputovati na sam kraj grčke civilizacije, najstariji su počeli vjerovati da bi nakon toga Atena mogla postati Carstvo, a pohod nije bio loš ni za najsiromašnije koji su služili kao mornari dobivajući tako plaću.⁹⁰U Ateni je vladala euforija smatrajući da će lako povlastiti cijelu Siciliju i stvoriti puno saveznika koji će im kasnije plaćati danak i priznavati njihovu vlast. Tako je taj pohod dobio dopuštenje od strane naroda i većine političara, dok ih je Nikija upozoravao da bi pohod mogao biti koban za Atenu.

Da je ekspedicija na Siciliju bila osuđena na propast govori nam događaj koji se dogodio prije nego su atenske snage isplovile prema Siciliji. Uoči pohoda skupina muškaraca je po noći uništila Hermesove⁹¹ kipove svuda po gradu Ateni. Očevdci su upravo okrivili Alkibijada koji se branio da je nevin. Važno je napomenuti da je par dana prije srušena pučka vladau Ateni te su političari koji su izgubili vlast optužili Alkibijada, kojeg je narod volio zbog odlučnosti i rodbinske veze s Periklom. Lazenby je siguran daje to bilo djelo ljudi koji su htjeli zaustaviti ekspediciju na Siciliju. Dodaje da je Nikija bio protiv toga pohoda, ali sigurno nije pao tako nisko da bi to učinio. Drugi razlog bi mogao biti da su htjeli politički uništiti Alkibijada, ali Tritle ističe kako to nije bilo moguće jer je imao potporu vojske i građana. Alkibijad je trebao završiti na sudu, ali kako su pripreme za plovidbu prema Siciliji bile pri kraju, nadležna komisija mu je dopustila da isplovi. Politički protivnici su smatrali da mu ne mogu suditi sada dok je narod na njegovoj strani, nego kada mu padne popularnost ako se Sicilska ekspedicija pokaže

⁸⁹Thuc. VI. 8-26; Lazenby 2004: 132-134;Tritle 2010: 146-147. Tukidid i sam spominje da je Alkibijad sklopio savez s Egstancima kako bi dobio pomoć od njih, ali i kako bi bili smetnja atenskim neprijateljima na Siciliji. Thuc. VI. 8-26.

⁹⁰Thuc. VI. 24-43; Plut. *Vit. Alc.* 17; Tritle 2010: 148.

⁹¹Hermes je bio glasnik bogova i zaštitnik putnika.

neuspješnom.⁹² Na kraju svega smatram da Alkibijad nije bio počinitelj tog svetogrđa jer bi time oštetio samog sebe te uspjehnost cijele ekspedicije za koju se zalagao.

Atenjani su tih dana isplovili iz atenske luke te su se spojili sa saveznicima kod Kerkire. Tukidid ističe da su atenske snage brojile oko 134 trirema, od kojih je stotinjak bilo atenskih, te oko pet tisuća hoplita.⁹³ Ako su podaci o vojnoj snazi točni kako navodi Tukidid, smatram da je za osvajanje Sicilije potrebno više vojnika i vojne opreme da bi se osvojili tamošnji polisi. Vjerojatno su Atenjani računali da će od sicilskih saveznika dobiti novac za plaćenike ili od njih dobiti ljudstvo što će se kasnije pokazati da su pogrešnim. Nadalje, Lamah⁹⁴ je krenuo ispred glavne flote da izvidi situaciju na Siciliji kako bi osigurao svojim sunarodnjacima sigurni dolazak na Siciliju. Na putu je prolazio pokraj polisa u južnoj Italiji koji nisu bili skloni Atenjanima jer su im ponudili samo slobodan prolaz i vodu, navodi Tukidid. Razlog njihove nesklonosti prema Atenjanima vjerojatno leži u činjenici da su tamošnji gradovi bili većinom doranski te su vjerojatno uvidjeli da Atenjani žele povlastiti sve Grke.⁹⁵

Da Atenjani nisu imali puno pouzdanih saveznika i informacija o samom otoku govori podatak da su prevareni od strane Egestanaca koji su im obećali novac i vojnu pomoć. To je Atenjanima dodatno poremetilo planove jer nisu imali pouzdanog saveznika koji bi im omogućio utočište na Siciliji. Mišljenja i planovi trojice vojskovođa su se također razlikovali. Nikija je bio za odlazak kući jer je smatrao da je ova ekspedicija osuđena na propast, dok Alkibijad nije htio čuti za povlačenje. Slažem se s povjesničarem Lazenby-jem koji smatra da je siciliska kampanja bila pogreška od samog početka te da se čim prije otkaže da ne dođe do veće katastrofe. Atenska mornarica bi bila sačuvana kao i saveznici koji bi se bojali dići pobune. Dok se protiv njih ne bi okrenula ni Perzija s kojima su sklopili mir nakon grčko-perzijskih ratova.⁹⁶ Ipak je prevladalo mišljenje Alkibijada da se Atenjani ne smiju povući jer će naći saveznike na Siciliji i izvojevati pobjedu.

⁹²Thuc. VI. 27-29; Plut. *Vit. Alc.* 18; Strauss 1993: 4; Lazenby 2004: 136; Tritle 2010: 149-150. Plutarh ističe kako je svetogrđe napravljeno u suradnji s Korinćanima, ali to je nagađanje Plutarha pošto nemamo dokaza. Plut. *Vit. Alc.* 18; Strauss ističe kako je Alkibijad imao glavnu riječ i najveći autoritet nad vojskom koja je plovila prema Siciliji. Strauss 1993: 4.

⁹³Kagan u svojoj knjizi navodi da su Atenjani pripremili samo šezdeset svojih brodova (a ne stotinu) što je pogrešno jer je šezdeset njih bilo brzih dok su ostali bili transportni.

⁹⁴Lamah je bio jedan od atenskih zapovjednika na Sicilskoj ekspediciji.

⁹⁵Thuc. VI. 30-44; Cawkwell 1997: 79; Lazenby 2004: 136-137; Kagan 2005: 267-270. Doranski polisi Tarant i Lokri nisu Atenjanima dopustili ni prolazak ni vodu zaradliku od drugih polisa u Velikoj Grčkoj.

⁹⁶Thuc. VI. 44-50; Lazenby 2004: 138-139; Kagan 2005: 268-269.

Atenjani su ubrzo našli parsaveznika koji isprva nisu bili skloni Atenjanima, ali su im ubrzo postali skloni jer su dugo godina bili u ratu sa Sirakužanima. Atenjani su u planu imali napastisamu Sirakuzu te su tražili saveznike što bliže samoj Sirakuzi. Možemo uvidjeti da Atenjene nije zanimalo sukob između Egestanaca i Selinunčana koji su se nalazili na drugom kraju otoka, nego je njihov cilj bio širenje atenske vlasti. Da bi to realizirali morali su slomiti vlast najjačeg polisa na Siciliji, Sirakuzu. Smatram da je sukob između Selinunčana i Egestanaca bio samo paravan da bi Atenjani dobili opravdanje da mogu voditi rat na Siciliji.⁹⁷

Atenjani sada smješteni u Katani mogli su planirati napad na Sirakuzu, ali im je planove poremetio brod Salaminjanka. Naime, stigla je vijest da Alkibijad mora doći na suđenje u Atenu i prilikom plovidbe prema Ateni je nestao sa svojeg broda.⁹⁸Zapovjedništvo je nakon Alkibijada prenijeto na Nikiju koji je bio dosta skeptičan u vezi ove cijele kampanje, ali je ipak ostao na Sirakuzi i počeo planirati napad na Sirakuzu. Iz Katane su Sirakužani primili vijest od agenta da dođu napasti Katanu i napadnu nespemne Atenjane. Taj agent je zapravo nasamario Sirakužane koji su došli do Katane, dok su Atenjani brodovljem uplovili blizu njihove luke točnije južno od rijeke Azop. Povjesničari ističu kako je to bio lukav potez Nikije jer je izbjegavao bitku zbog nedostatka konjice koje su Sirakužani imali. Sljedeći dan dolazi do bitke, a Nikija je zahvaljujući svome vojnome znanju postavio svoje trupe između rijeke Azop i mora jer tako neprijateljska konjica nije mogla zaobići Atenjane i napasti ih s boka. Atenjani su odnijeli taktičku pobjedu, ne i stratešku jer su planirali opsjesti grad. Tukidid kasnije u svome djelu spominje da je Demosten kritizirao povlačenje Atenjana do Katane kada je razbijena neprijateljska vojska i njihov moral, ali je Nikija zasigurno imao razloga za povlačenje. Naime, opsada Sirakuze ne bi bila moguća jer je dolazila zima i nedostajala mu je konjica.⁹⁹To je bio razlog zašto Nikija nastavlja rat sa Sirakužanima na proljeće jer će mu do tada stići obećana konjica, nove trupe i novac za nastavak rata. Konjica je bila važna jer je štitila krilo vojske te je mogla harati okolnim teritorijem oko Sirakuze.

⁹⁷Thuc. VI. 50-52; Lazenby 2004: 139. Atenski saveznici su postali grad Naks, Katana i Kamarina. Oni su se nalazili svega par desetak kilometara od Sirakuze što je Atenjanima odgovaralo pošto su planirali napad na taj grad.

⁹⁸Thuc. VI. 53-61; Plut. *Vit. Alc.* 22; Lazenby 2004: 140. Na južnoitalskoj obali je pobjegao na kopno i kasnije prešao na stranu Lakedemonjana. Plutarh je zapisao da su ga zbog bijega u Ateni osudili na smrt, oduzeli su mu sve posjede u Ateni, ime mu je stavljeno na stelu srama na Akropoli te će nagraditi novcem čovjeka koji će uhvatiti i ubiti Alkibijada. Plut. *Vit. Alc.* 22.

⁹⁹Thuc. VI. 64-71; Lazenby 2004: 141-143. Lazenby tvrdi da su Atenjani imali konjicu u bitci kod rijeke Azop vjerovatno bi poubijali više neprijateljskih vojnika koji su bili u panici i bijegu zbog poraza, jake grmljavine i kiše.

S druge strane, Sirakužani su znali da je situacija alarmantna te je Hermokrat¹⁰⁰ reorganizirao cijelu vojsku, smanjio je broj zapovjednika i uveo treninge za muškarce. Imao je na umu da će Sirakuza biti opsjednuta te je sagradio zid spojen sgradom da ne bigrad bio opsjednut sa svih mogućih strana, ističe Tukidid. Povjesničari ne mogu utvrditi kuda se protezao taj zid, ali se vjerojatno nalazio sjeverno od grada. Obje strane nisu uprle sve svoje snage u vojnu pripremu nego i u diplomatsku. Obje strane pokušavaju čim više saveznika naći na Siciliji, dok su se Sirakužani aktivirali u Velikoj Grčkoj i Peloponezu. Traže od svojih doranskih saveznika vojnu pomoć te aktivnu politiku jer su htjeli da Spartanci započnu novi rat na Peloponezu što bi rezultiralo manjim slanjem atenske pomoći na Siciliju. Kasnije su Spartanci poslušali savjet odbjeglog Alkibijada koji je smatrao da trebaju utvrditi Dekeleju na Atici koja je postala utočište atenskim robovima od kuda su mogli paliti ljetinu i harati Atikom.¹⁰¹ Peloponežani su imali na umu ako pomognu svojim sirakuškim saveznicima i razbiju atenske snage to bi značilo da bi u rat uvukli i same Sirakužane. Sirakužanine bi više Peloponežanima pomagali slanjem hrane nego bi se vojno okušali u rat na Egeju što bi dodatno ojačalo peloponesku mornaricu.

5.2. Opsada Sirakuze

Početakom proljeća 414. g. pr. Kr. Atenjani su počeli opsjedati Sirakuzu tako što su počeli graditi zidine koje su trebale potpuno okružiti grad Sirakuzu. Atenjani su započeli s gradnjom zida od Epipola sve do Velike sirakuške luke kako bi potpuno izolirali grad od kopnene pomoći, dok bi mornarica blokirala luku i grad s mora. Da su Atenjani uspjeli okružiti i izolirati grad od vanjske pomoći vjerojatno bi građanima u Sirakuzi pao moral zbog gladi što bi rezultiralo predajom grada. Lazenby ističe da su Sirakužani dosta truda ulagali da se sagrade konrazidovi koji bi se spojili na atenske zidove i tako onemogućili Atenjanima da okruže grad, što im nije uspjevalo jer su ih Atenjani porušili kada su Sirakužani otišli ručat. Ni sam Tukidid nije vjerovao da će grad izdržati opsadu jer je Sirakuza bila gotovo sa svim strana opkoljena. Da je situacija bila

¹⁰⁰ Hermokrat je bio sirakuški strateg.

¹⁰¹ Thuc VI. 72-91; Lazenby 2004: 144-145.

loša ističe nam Kagan koji govori da su Atenjani čak kopali u zemlju kako bi uništili cijevi koje su snabdijevale grad s vodom.¹⁰²

Zadnja nada za opsjednutu Sirakuzu bili su njezini saveznici sa Peloponeza koji su poslali Gilipa koji je doplovio na sjever Sicilije u Himeru gdje je počeo sakupljati vojsku i namirnice za nadolazeći rat.¹⁰³ Gilip nije htio doploviti s brodovima u luku i grad nego je krenuo kopnenim putem, vjerojatno se bojeći da će ga Atenjani presresti na moru pa se nije htio upuštati u pomorsku bitku s jačim i iskusnijim neprijateljem. Ako možemo vjerovati Tukididu, Sirakužani su baš u taj čas vijećali o tome da li će predati grad dok u grad nije došao Gongil s oko desetak brodova koje je poslao Gilip. Smatram da je taj događaj podignuo moral Sirakužanima koji su bili sigurni da nisu napušteni od strane svojih saveznika te da će im stići vojna i materijalna pomoć koju već dugo vremena priželjkuju. Također, Gilip je bio važan faktor koji je zaustavio gradnju atenskog zida na sjeverotako što je Gilip sa Sirakužanima napravio kontrazid i tako zaustavio da grad bude okružen neprijateljskim zidom. Kagan ističe da Nikija dolaskom Gilipa nije vjerovao da će Atenjani osvojiti grad jer je svako malo slao u Atenu pisma da ga se smjeni jer je obolio. Nikija je uvidio da Atenjani su svakim danom sve slabiji jer su Peloponežani napokon shvatili važnost Sirakuze u ovome ratu. Atena će u slučaju da im rat na Siciliji propadne biti materijalno i vojno oštećeni što bi moglo preokrenuti rat u korist Peloponežana. Koliko je situacija bila napeta govori nam povjesničar Kagan koji ističe da su Atenjani koji su opsjedali Sirakuzu, sada postali oni nad kojima se opsjeda jer je Gilip sa svojom vojskom odnio brojne pobjede. Pad morala Atenjanima zasigurno je prouzrokovao nedostatak osnovnih potrepština za život kao što su hrana i vodu koji su bili pri kraju, dok novca nisu imali. Često su bili napadani od strane neprijateljske konjice kada su išli tražiti drva za ogrijev, mornari su dezertirali, napustili su ih saveznici u Italiji koji su ih snabdijevali hranom i trupama. Velika pogreška Atene je bio napad na Lakoniju 413. g. pr. Kr. što je prekinulo klimavi mir između Sparte i Atene. Sparta je nakon tog napada počela voditi aktivnu ratnu politiku, izvela napad na Atiku gdje je po savjetu Alkibijada zauzela Dekeleju te se aktivirala slanjem pomoći tj. Gilipa na Siciliju tako što su sakupili vojsku od saveznika na Peloponezu što je rezultiralo spašavanjem grada i podizanjem

¹⁰²Thuc. VI. 97-106; Lazenby 2004: 146-148; Kagan 2005: 284-286.

¹⁰³Diod. Sic. XIII. 7; Thuc. VII. 1; Lazenby 2004: 149. Diodor Sicilski govori da je na sjeveru Sicilije sakupio vojsku od oko tri tisuće pješaka i tri stotine konjanika koji su pošli u spas Sirakužanima. Diod. Sic. XIII. 7. Tukidid navodi da je sakupio sigurno oko dvije tisuće vojnika uz pomoć još nekih naroda pa možemo vjerovati da je Gilip sakupio oko tri tisuće pješaka i tri stotine konjanika. Thuc. VII. 1.

morala na Siciliji.¹⁰⁴ Uskoro su Atenjani dobili pomoć iz Atene koja je poslala Demostena i Eurimedona s brodovljem u pomoć svojim sunarodnjacima što nije značilo da su Atenjani ponovno vratili ravnotežu u rat jer su brojni sicilski narodi stali na stranu Gilipa i osigurali mu dodatnu vojsku.¹⁰⁵

Uskoro su Gilip i Hermokrat poduzeli kopneni i morski napad na atenske snage jer su znali da im dolaze pojačanja s Peloponeza. Sirakužani su bili vrsniji pomorci od Peloponežana te su predložili da uoči bitke dodatno pojačaju prednje dijelove svojih brodova s debelim drvenim gredama jer su znali da atenska taktika u sirakuškoj luci neće biti izvediva. Atenjani su pomorske bitke dobivali tako što su brzim manevrom okružili neprijatelje i zabili se u bok broda koji se prepolovio, ističe Tukidid. Povjesničar Lazenby koji je proučavao vojnu taktiku u Peloponeskom ratu ističe kako su sirakuški brodovi oduzeli Atenjani prostor u luci tako da nisu mogli izvesti rutinski napad kao u prijašnjim pomorskim bitkama te su sada laki i mobilni atenski brodovi postali laki plijen za teške i dodatno pojačane sirakuške trireme. Tih dana su Sirakužani odnijeli pobjede na kopnu zauzeći atenske utvrde na Epipolama i Plemiriju te su porazili nepobjedivu atensku flotu što je izazvalo strah kod atenskih mornara i vojnika. Iako su prilikom napada na Plemirij izgubili više brodova od Atenjana, Sirakužani su postavili Atenjane u nezgodnu poziciju jer je sam Plemirij kontrolirao ulazak u luku. Gubitkom Plemirija Atenjani nisu mogli dobivati pomoć morskim putem te su izgubili namirnice, novcem i ostalu vojnu opremu koje su se nalazile u tim utverdama na Plemiriju, ističu povjesničari.¹⁰⁶

Ratna sreća i moral na Siciliji su se mijenjale iz dana u dan. Atenjanima je napokon stigao Demosten sa pojačanjima što je Atenjanima dalo tračak nade da napokon zauzmu Sirakuzu jer je sama pojava atenskih brodova izazvala strah u kostima kod neprijatelja, kako pišu antički pisci.¹⁰⁷ Demosten cilj je bio ono što Atenjani nisu do kraja realizirali, a to je bio potpuno opkoliti grad s kopna i mora. Da bi plan uspješno izveo morao je srušiti treći konrazid na Epipolama koji je sprečavao gradnju atenskog zida prema sjeveru do mora. Napadi po danu

¹⁰⁴Thuc. VII. 1-19; Lazenby 2004: 150-153; Kagan 2005: 293-299.

¹⁰⁵Thuc. VII. 20-21; Lazenby 2004: 152-153. Tukidid ne navodi koliko je vojsku sakupio Gilip vjerojatno iz razloga što i sam Tukidid nije mogao doći do pouzdanih informacija o događanjima na Siciliji. Spominje da je Demosten doplovio blizu Sirakuze s pet tisuća hoplita sa sedameset i tri brodova. Thuc. VII. 20-21.

¹⁰⁶Thuc. VII. 21-40; Lazenby 2004: 153-156; Kagan 2005: 301-306. Sirakužani su imali taktiku koju su preuzeli od Korinčana da izazovu neprijatelje, uđu s njima u sukob i povuku se kako bi neprijatelji mislili da se povlače i da je bitka završena. Sirakužanima su naredili da im se u luku iz grada donese hrana kako bi mogli čim prije ručati i odmah se ukrcati na brodove i napasti neorganizirane i nepripremljene Atenjane.

¹⁰⁷Thuc. VII. 42; Plut. *Vit. Nic.* 21; Lazenby 2004: 157.

nisu bili uspješni te je planirao napasti po noći što se u grčkom ratovanju smatralo manje časnim, ali se Demosten htio poslužiti svim sredstvima da bi došao do cilja. Po noći je na Epipolama došlo do bitke koju ni sam Tukidid nije mogao opisati. Napisao je da su se “svi borili protiv svih, prijatelji protiv prijatelja“, jer se u mrklom mraku nije ništa vidjelo, ali na kraju se Atenjani savladani. Lazenby ističe kako je došlo do neorganiziranosti i straha od neprijatelja koji su vikali i galamili dok su se borili s Atenjanima. Također, Lazenby navodi kako je bilo teško čuti zapovijedi i imati pregled u bitci pod normalnim uvjetima po danu, a borba po noći je bila još veći problem. Vjerujem da atenski hopliti nisu mogli razlikovati neprijatelje od prijatelja jer su svi hopliti u ono doba imali većinom istu opremu osim ilustracija na oklopu što je bilo otežano prepoznati po mrklome mraku, tako da je došlo do međusobnom masakra među Atenjanima. Nakon ovoga poraza Atenjani nisu imali nade da će uspjeti osvojiti Sirakuzu te su počeli razmišljati o povlačenju.¹⁰⁸

Demostenov plan je bio da se povuku sa Siciliji dok imaju prilike, dok je Nikija zagovarao da još jednom se okušaju u bitci sa neprijateljima, sve dok nije saznao da su Sirakužani dobili pomoć. Smatram da su Atenjani imali više razloga za povući se nego za borbu. Naime, Tukidid spominje da je Atenjanima nedostajao novac, dok sam ranije u radu spomenuo da su izgubili Plemirij gdje se nalazila njihova oprema i namirnice. Također, Atenjani su se utaborili između dva sagrađena zida na močvarnome tlu što je rezultiralo raznim bolestima poput malarije i dizenterije. Jedini razlog zašto su se Atenjani odlučili na odlučujuću bitku jer je Nikija imao agente u gradu od kojih je saznao da su Sirakužani u financijskim problemima jer više nisu mogli održavati golemu vojsku i mornaricu jer do akumulacije novca u gradunije dolazilo u ove dvije godine zbog nevođenja trgovine.¹⁰⁹ Atenjani su u novoj bitci u luci poraženi te su se počeli kopnenim putem povlačiti prema jugu otoka prema Katani.

Tukidid je teškog srca opisivao povlačenje svojih sunarodnjaka prema sigurnijim krajevima na Siciliji. Usporedio je povlačenje vojske kao evakuaciju nekog većeg grada od četrdesetak tisuća vojnika ostavljajući za sobom mrtva nepokopana tijela i ranjenike koji bi ih usporavali. Smatram da su Sirakužani odnijeli veliku pobjedu u bitci, alirat nije bio gotov sve dok se ne riješe Atenjana na Siciliji koji bi se mogli organizirati ako dođu do savezničkog polisa

¹⁰⁸Thuc. VII. 42-44; Lazenby 2004: 157-158; Kagan 2005: 306-308. Tukidid navodi kako je ovo bila najveća bitka u ovome ratu koja se dogodila po noći tako da nije iznenađujuće da Atenjani nisu mogli izvući korist iz ove bitke.

¹⁰⁹Thuc. VII. 47-50; Lazenby 2004: 159-160; Kagan 2005: 308-310.

Katane. Baš zato je Hermokrat pokušavao smiriti strasti u gradu nakon pobjede i zapovijedio je da spriječe Atenjanima put do Katane kako bi ih potpuno porazili. Na putu su ih napadali sirakuški strijelci, oklopnici i konjanici i uskoro su Atenjani ostali bez hrane. Sirakužani se nisu upuštali u veliku bitku nego su ih neprestano napadali dok su se povlačili i time im dali do znanja da iz Sicilije neće otići živi. Spori Atenjani nisu imali odgovor na brze i ubojite napade Hermokratovih trupa te su se morali predati. Tukidid ističe da je Nikijačak ponudio Sirakužanima da će Atena platiti sve troškove ovoga rata i po jedan talenat za svakoga preživjeloga čovjeka, ali u tom momentu Sirakužanima nije stalo do novca nego do osвете. Nakon dvije godine opsade, Sirakužani su skupili frustracije i bijes te su primijenili na zarobljenim Atenjanima. Zarobljeni su, navodi Tukidid, bili smješteni u malim prostorima u kamenolomima gdje su obavljali sve radnje i provodili veći dio dana dok nisu umrli od bolesti i mukotrpnog rada., a Nikija i Demosten su smaknuti.¹¹⁰

Lazenby se slaže s Tukididom koji smatra da je ovo bio najveći poraz Atenjana u povijesti. Ističe da su Atenjani bili osuđeni na propast jer nisu bili spremni voditi rat na dalekoj destinaciji s velikim i jakim polisom bez stalnog snabdijevanja saveznika. Iako su Atenjani koristili neku vrstu opsadnih strojeva, to ipak nije bilo dovoljno da sruše sirakuške zidine. Također, ističe kako su Rimljani par stoljeća nakon ovog atenskog poraza trebali dvije godine da zauzmu grad i to ne vojnom akcijom nego izdajom pa možemo reći da je Sirakuza bila preveliki zalogaj za Atenjane koji su taj grad namjeravali osvojiti u kratkom roku.¹¹¹

Smatram da je sicilskom kampanjom počeo početak kraja nekad moćne atenske države koja je u jednoj nepromišljenoj kampanji izgubila većinu mornarice i atenske mladeži. Također, možemo vidjeti da su Sirakužani zajedno sa svojim saveznicima s Peloponeza uložili svu snagu i moći kako bi uništili i osvetili se Atenjanima za par godina opsjedanja njihovog grada i otoka. Na kraju je sve to rezultiralo zvjerstvima sa sirakuške strane koji su čitav niz godina skupljali frustracije koje su na kraju izbacili na zarobljene Atenjane. Naime, taj poraz bacio je Atenu na koljena koja je morala u vrlo kratkome vremenu nadomjestiti srušenu mornaricu i vojsku, ali za to nije imala dovoljno novca pa je tako počela povećavati poreze što je

¹¹⁰Thuc. VII. 55-86; Lazenby 2004: 162-165; Kagan 2005: 316-321.

¹¹¹Lazenby 2004: 166.

dovelo do neželjenih posljedica. Uskoro su diljem atenske države započele brojne pobune njihovih saveznika potpomognuti Spartancima i njihovim novim perzijskim saveznicima.

6. Početak kraja za Atenu – razdoblje nakon sicilske ekspedicije

6.1 Borbe na Egejskome moru za Helespont

Dok su Atenjani još opsjedali Sirakuzu, mir na Peloponezu napokon je prekinut. Naime, Atenjani su pomagali Argivskome savezu u pljačkanju Epidaura i prostora sjeverno od Lakonije što su Spartanci smatrali kršenjem mira i nastavkom ratovanja. Peloponežanima nastavak nije predstavljao problem jer su znali da Atenjani neće moći voditi ratove na dva fronta: na dalekoj Siciliji i na Peloponezu u što su se uvjerali nakon propasti Atenjana na Siciliji. Još početkom 413. g. pr. Kr., na savjet odbjeglog Alkibijada, Spartanci su utvrdili Dekeleju. To je bila utvrda preko koje su Atenjani iz Helesponta preko Eubeje dobivali hranu i ostalu odgovarajuću pomoć. Zbog gubitka Dekeleje Atenjani su sada hranu dobivali dužim putem koji više nije išao preko Eubeje nego plovidbom južnog dijela Atikesve do Atene što je povećalo cijene namirnica u gradu. Oko dvadesetak tisuća robova koji su radili u rudnicima na Atici su se smjestili u Dekeleji i oko nje koji su harali Atikom, uništavali agrokulturu i lokalna mjesta.¹¹² U istoj takvoj situaciji nalazili su se Spartanci 425. g. pr. Kr. kada su Atenjani zauzeli Pil, dobivajući na svoju stranu helote koji su uništavali Lakoniju.

Atenjani saznajući prve vijesti o propasti atenskih snaga na Siciliji nisu htjeli vjerovati što nam pokazuje koliko su vjere i samopouzdanja imali u uspješnost sicilske kampanje koja se ustanovila najvećom pogreškom Atenjana u ovome ratu. Povjesničari ističu da su Atenjani izgubili većinu vojske, uvježbanih mornara kojih je bilo teško naći te većinu brodovlja što je uzdrmalo njihovu dominaciju na moru. Sada su Spartanci napokon dobili priliku da poraze

¹¹²Thuc. VII. 26-28; Lazenby 2004: 170; Kagan 2005: 327-328.

Atenjane na moru što bi uzrokovalo brojne pobune diljem atenskog saveza i rezultiralo atenskom kapitulacijom.¹¹³

Vijest o slabljenju atenske pomorske moći zasigurno je bila primamljiva Perzijancima koji su taj trenutak dugo čekali jer su imali pretenzije na maloazijske otoke i obalu. To je bio jedan odrazloga koji je natjerao Tisaferna i Farnabaza¹¹⁴ da ponude Spartancima pomoć i informacije protiv Atenjana. Cilj im je bio odcijepiti sve saveznike od Atene, dobiti kontrolu nad Helespontomi presjeći put dovoza hrane u Atenu što bi na kraju rezultiralo kapitulacijom Atene. Važno je naglasiti da su tijekom suradnje Spartanci i Perzijanci često dolazili do nesuglasica jer su Perzijanci htjeli maloazijske otoke i obalu, dok su se Spartanci smatrali osloboditeljima svih Grka.¹¹⁵ Nadalje, slabljenje atenske moći na moru htjeli su iskoristiti njezini saveznici u Delskome savezu. Saveznici iz Delskog saveza, diplomati iz bogatih otoka Hija i Eubeje zajedno s Tisafernom i Farnabaz došli su u Spartu, dok su diplomati s Lezba došli do Agisa koji se utvrdio u Dekeleji. Svi diplomati su pregovore vodili zbog jednog cilja: dići pobunu i prijeći na stranu Peloponeskoga saveza. Također, trebali su voditi računa da Atenjani ne saznaju zanamjere svojih prevrtljivih saveznika jer bi pobunavjerojatno propala. U tim polisima određen broj ljudi koji su pregovarali su znali da se sprema pobuna ako dobe pomoć, dok ostali građani nisu ništa znali o namjerama njihovih političara. Tukidid ne daje detaljno objašnjenje kako su Atenjani skužili zavjeru Hijana, ali su uočili dvadesetak spartanskih lađa koji su prošli kroz Saronski zaljev¹¹⁶. Taj zaljev se nalazio nedaleko od same Atene pored EGINE te su Atenjani zaustavili dolazak peloponeskih brodova na Hij koji bi digli pobunu i odmetnuli grad. Prije nego je ta loša vijest stigla na Hij, Alkibijad je zajedno s Halkidejom dobio od efora brodovlje te je stigao na Hij kojeg je odmetnuo. Kagan smatra u slučaju da je ta vijest stigla prije na Hij od Alkibijada, vjerojatno bi pokušaj pobune propao. Atenjani, kako ističe Tukidid, smatrali su da je situacija

¹¹³Thuc. VIII. 2; Lazenby 2004: 171. Povjesničari se slažu da su atenski saveznici bili nepouzdana nakon Sicilske kampanje skloni pobunama, dok su Atenjanima bili prijeko potrebni. Na Eubeji se nalazila atenska stoka, otoci poput Hija i Lezbose su davali određen dio brodovlja te bili važno strateško mjesto do Helesponta.

¹¹⁴Satrapa u Maloj Aziji pod vlašću perzijskog kralja.

¹¹⁵Thuc. VIII. 5-6, VIII. 43; Lazenby 2004: 172-173; Tritle 2010: 169; Bradford 2011: 141. Perzijanci su još od grčko-perzijskih ratova bili u savezu s Atenjanima i tek sada im se pružila prilika da unište zajedno sa Spartancima atensku trgovačku i pomorsku moć. Perzijanci su inače bili u dobrih odnosima s Atenjanima, ali se prekretnica dogodila dok su Atenjani pomagali pobunu od strane jednog satrapa u Maloj Aziji te su se tako zamjerili kralju Dariju II. Dok je drugi razlog bio slabljenje atenske moći te povjesničari lome koplja zašto su se uistinu Perzijanci uvukli u rat. Tukidid i povjesničari smatraju da je do sukoba između Peloponežana i Perzijanaca dolazilo zbog toga jer ih nisu dovoljno financirali, dok su Spartanci tražili novac kako bi mogli završiti rat.

¹¹⁶Atenjani su sudjelovali u Istmskom festivalu te su trebali zaustaviti svaki neprijateljski brod koji je plovio Saronskim zaljevom, ali su im Peloponežani uspjeli pobjeći prema Hiju.

alarmantna jer su izgubili jednu od najjačih članica u Delskome savezu te nisu željeli da nastane lančana reakcija pobuna svuda po Egeju. To je bio razlog zašto su Atenjani uzeli novac iz rezervne blagajne kako bi podigli mornaricu koju su poslali svuda po savezničkih gradovima jer su bili strahu da Hij ne motivira druge gradove na ustanak. Na nesreću Atenjana, karizmatični Alkibijad je uspio odmetnuti nekoliko polisa na maloazijskoj obali među kojima je bio Milet. Važno je naglasiti kako su u svakome polisu u Delskome savezu uz demokrate, prisutni su bili i oligarsi s kojima su pregovarali jer bez njih bidizanje pobune protiv Atene bio težak posao za Peloponežane.¹¹⁷ Jedan od primjera je otok Sam, koji je također bio jedan od navažnijih atenskih saveznika u Delskome savezu te su Atenjani nastojali spriječiti pobunu Samljana. Naime, na Samu su glavnu riječ imali oligarsi te su Atenjani mogli naslutiti da je pitanje vremena kada će Sam prijeći na stranu neprijatelja. Demokrati na Samu su poubijali vladajuće oligarhe te su im Atenjani obećali punu autonomiju kao znak zahvalnosti. Atenjani nisu htjeli dopustiti da važni polisi na Egeju prijeđu na stranu Peloponežana i Perzijanaca jer bi to značilo financijski kolaps atenske države. U alarmantnoj situaciji za Atenu, morali su poslati svoju vojsku i brodovlje na pobunjeničke polise te su zauzeli Hij i Lezb koji su bili važni jer su uživali veliku autonomiju u Delskome savezu te bi gubitkom tih polisa, njihova flota bi pala u ruke Peloponežana što bi Atenjanima otežalo borbe na Egeju. Tritle i Lazenby se slažu s Tukididom koji ističu da Atenjani nisu uspjeli realizirati svoj cilj, a to je zauzeti pobunjeničke polise na Egeju, poput Mileta¹¹⁸, kojemu je stigla pomoć iz Sirakuze i Sparte tako da su se Atenjani povukli. Lazenby još nadodaje da Atenjani nisu imali drugu opciju nego se povući na Sam jer su neprijatelji imali duplo više brodova. Ta činjenica nam govori kako Atenjani više nisu imali toliko hrabrosti i samopouzdanja upustiti se u pomorske bitke kao na početku rata jer su spoznali da je njihova pomorska moć pala. Također, važno je napomenuti da je to bilo zadnje sudjelovanje Argivaca u ratu koji su se naljutili na Atenjane jer su se povukli, što nam Tukidid u svom djelu zaboravio napisati.¹¹⁹

Povjesničari zajedno s Tukididom veliku važnost daju 412. g. pr. Kr. kada je naručeno Alkibijadovo ubojstvo od strane Peloponežana. Tukidid nam u svome djelu ne navodi pravi

¹¹⁷Thuc. VIII. 5-17; Lazenby 2004: 173-174; Kagan 2005: 335-339. Alkibijad je također, dolaskom na Hij prevaraom motivirao pobunjenike jer im je rekao da dolazi u pomoć još veća peloponeska flota na što su se protivnici predali Alkibijadu.

¹¹⁸Milet su htjeli potpuno okružiti zidom kao što su planirali kada su opsjedali Sirakuzu na Sicilskoj ekspediciji.

¹¹⁹Thuc. VIII. 21-27; Lazenby 2004: 177-178; Kagan 2005: 341-346; Tritle 2011: 167-168. Ubrzo je Atena ostala i bez otoka Roda.

razlog za njegovo smaknuće, spominje samo da je Peloponežanima bio sumnjiv. Tritle ističe da je došao u sukob s kraljem Agisom jer je Alkibijad imao ljubavnu aferu s njegovom ženom koja je uskoro zatrudnjela. Alkibijad je bio dosta prevrtljiv i prilagodljiv pa se tako povezao s Tisafernom. To prijateljstvo je imalo veliku ulogu koje je moglo promijeniti saveznike u ovome ratu. Alkibijad je nagovarao Tisaferna da ograniči pomoć Spartancima i prikloni se Atenjanima, iako mu je prvotno poručio da izmori obje strane stalnim sukobima. Uvjeravao ga je da će Spartanci osloboditi grčke polise na Egeju jer se smatraju osloboditeljima Grka, dok Atenjani nemaju takvim pretenzija sa čime se baš i ne slažem. Atenjani sigurno ne bi prepustili svoje Jonjane da plaćaju porez perzijskome caru jer je upravo to bio jedan od razloga zašto su počeli grčko perzijski ratovi. Alkibijad je manipulacijama pridobio Tisaferna na svoju stranu, ali smatram da Tisaferno u ovome savezu vidio korist kako bi pustio da se zaraćene strane što više oštete što bi nakon kraja rata bilo lakše Perzijancima prisvojiti maloazijsku obalu koju bi dobili diplomatskim ili vojnim načinom. Zato se sa Atenjanima nije upuštao u sukobe, a Spartancima je isplaćivao manje novaca samo da bi održavao savez. Također, Alkibijad se želio vratiti u Atenu, a taj pothvat je jedino bio moguć ako se sruši pučka vlada tj. demokrati koji su optužili Alkibijada za uništavanje Hermosovih poprsja i osudili ga na smrt nakon bijega u Spartu.¹²⁰

Alkibijadov pomoćnik za rušenje pučke vlade bio je Pizandar koji je govorom uspio smiriti atenski puk na njihove namjere jer je dobrom retorikom uspio pridobiti atenske građane da počnu pregovore s Perzijancima. Savez Atene sa Perzijancima bi najvjerojatnije promijenio tijekom rata u atensku korist, ali taj savez nije ostvaren. Tukidid ističe da je razlog bilo neslaganje između dvije strane, što su povjesničari potvrdili jer su obje strane imali pretenzije na maloazijsku obalu i otoke. Naime, Tisaferno je pretjerao sa svojim ustupcima, dok Atenjani nisu htjeli vidjeti perzijsku mornaricu u Egejskom moru koji bi kršio jednu odluku sklopljenog Kalijinog mira. Smatram da ni u interesu perzijskog vladara nije bilo da skršiti moć Sparte, slabijeg protivnika, jer bi time Atena pobijedala u ratu i ubrzo izgradila bolju i veću mornaricu koja bi zadržala dominaciju na Egeju. Od tih propalih pregovora s Atenjanima, Perzijanci su sklopili ugovor s Peloponežanima kojima su počeli financirati njihovu mornaricu sukladno sklopljenom ugovorom.¹²¹

¹²⁰Thuc. VIII. 45-47, Lazenby 2004: 184; Kagan 2005: 347-348; Tritle 2011: 167.

¹²¹Thuc. VIII. 48-58; Lazenby 2004: 184-186; Kagan 2005: 373-375. Pizandar je uspio uvjeriti atenski puk da je jedini spas za Atenu savez s Perzijom jer „Peloponežani imaju na moru ne manje od njih brodova spremnih za borbu

Iako je savez s Perzijom propao, Pizandar je inzistirao da se izvede puč u Ateni te je promijenjeno državno uređenje u Ateni. Sva vlast je predana u ruke Vijeća 400 od kojih su svi bili oligarsi. Zanimljivo je pitanje zašto je uopće promijenjeno državno uređenje kada su bili svjesni da je sporazum s Perzijom propao. Povjesničari smatraju da bi četiri stotine bogatijih građana bolje upravljalo fiskalnim i vojnim poslovima od Narodne skupštine u kojoj su bili i siromašniji slojevi atenskog društva. Također, poznato nam je da je nakon propasti siciliske kampanje financijski teret pao na bogatije slojeve društva tj. na oligarhe koji su bili jedini društveni sloj u Ateni koji je mogao financirati daljnje ratovanje. Uglavnom Vijeće 400 je trebalo biti privremeno vijeće koje će u budućnosti proglasiti i okupiti Vijeće 5000. Također, važno je napomenuti da uspostavljanje oligarhijske vlade u druge savezničke atenske gradove nije uspješno provedeno jer je puk bio protiv oligarha, što bi značilo da siromašniji punopravni građani jednog polisa ne bi imali politička prava te su kružile glasine o lošim postupcima vladajućih oligarha iz Atene. Novo vijeće nije dugo trajalo jer je došlo do razdora u Vijeću 400i svađe između ekstremista i moderista jer su ekstremisti željeli suziti to vijeće što je bilo protivno prvotnom obećanju i dogovoru¹²² između političara i građana Atene. Plan ekstremista da se broj oligarha u Vijeću 400 smanji ne bi uspio jer je vojska i narod bio protiv toga i nije slušala zapovijedi te Atenjanima nije bio potreban građanski rat koji bi ošteti njihovu poziciju na Egeju. Lazenby ističe kako se većina vojske smještena na Samu (jedini otok na Egeju koji je bio vjeran Atenjanima i smatrao se bazom za daljnje smirivanje situacije na Egeju) smatrala vojskom naroda te su bili protivnici oligarhije jer je većina vojnika bilo nižeg ili srednjeg društvenog sloja te bi izgubili politička prava da se oligarhija održala.¹²³

i više savezničkim gradova, a Kralj i Tisaferno ih snabdijevaju novcem...“: Nadalje, Tukidid je u svome djelu napisao: „...da se Kralju (perzijskom vladaru) dopusti graditi lađe i ploviti uz njihovu zemlju (atensku), kamo god poželi i s koliko god lađa bude htio.“ – što je bio razlog zašto nije bio sklopljen ugovor između Atene i Perzije, jer bi time perzijskome kralju bilo dopušteno graditi brodove koji bi djelovali na Egeju.

¹²²Dogovor da Vijeće 400 izabere predstavnike za Vijeće 5000.

¹²³Thuc. VIII. 63-98; Lazenby 2004: 188-194; Kagan 2005: 375-398. Došlo je sukoba u gradu između ekstremista i modernista te su se ekstremisti čak povezali s Spartom. Lazenby ističe da modernisti nisu željeli da ekstremisti dovedu peloponesku pomoć u luku Pirej gdje su se utvrdili (jer je peloponeska mornarica kružila oko Eubeje).; Nadalje, Alkibijad je postao zaštitnikom atenske vojske koja ga je na Samu odabrala čak i vojskovođom jer su gajili nade da je on čovjek koji će preokrenuti rat u atensku korist tako što će smiriti političku situaciju u Ateni i dovesti perzijsku pomoć. Alkibijad je htio na taj način zaštrašiti oligarhe u Ateni koji su se bojali Perzijanaca, te pogoršati odnose Perzije i Spartanaca koji su uvidjeli da Tisaferno igra duplu ulogu što se i dogodilo jer nije isplaćivao peloponeskoj mornarici punu plaću sukladno ugovorima koje su sklopili. Lazenby ističe kako ni sam Tukidid nije siguran koje su bile namjere Tisaferna, ali je vjerojatno htio iscrpiti obje zaraćene strane jer je imao priliku dovesti feničko brodovlje na Egej koje bi osnažilo određenu stranu (Atenu ili Spartu) i odnijelo laku pobjedu.

Nakon turbulentnih događaja u Ateni, Farnabaz, kako ističe Tukidid, dao Peloponežanima savjet da bojišnicu premjeste na Helespont jer bi se njezinom blokadom zaustavio dovoz namirnica u Atenu. Također, Peloponežani su računali na perzijsku pomoć od Farnabaza, a satrap je imao koristi od Peloponežana kako bi se riješio Atenjana na Helespontu. Peloponežani su smatrali da je taj pothvat i ulazak u Helespont moguć jer ga nije čuvala velika atenska mornarica jer se većina brodovlja nalazilo na Samu. Atenjani su na prve vijesti o lokaciji neprijatelja reagirali te su krenuli prema Helespontu jer u protivnom Peloponežani bi blokirali Helespont i odmetnuli polise vjerne Ateni. Tukidid i Diodor ističu kako je došlo do bitke kod Kinoseme, ali svaki od njih opisuje bitku na drugačiji način što je povjesničarima dodatno otežalo situaciju što se zapravo dogodilo 411. g. pr. Kr. kod Kinoseme. Ta pobjeda nije puno donijela Atenjanima jer su bili u financijskim problemima što nam ističe Tukidid da su svuda po maloazijskoj obali skupljali novac za daljnje vođenje rata, a Spartanci nisu doživjeli veliki poraz jer su dobivali pomoć od Farnabaza.¹²⁴

Nadalje, nakon atenskih pobjeda kod Abida i Kinoseme, Alkibijad je posjetio Tisaferna koji ga je po kraljevoj naredbi trebao baciti u zatvor, kako ističe Ksenofont. Ksenofont u svojem djelu nije bio tako detaljan kao Tukidid u opisivanju rata i ne piše kako se Alkibijad uspio izvući iz zatvora osim da mu je pomogao neki atenski oficir. Plutarh u Alkibijadovoj biografiji navodi da mu je u tom bijegu nije pomogao Tisaferno jer su se njihovi odnosi pogoršali pošto je kralj zapovijedio da se Perzija mora jače uključiti u rat protiv Atene. Također, Kagan ističe kako je vijest o porazima Peloponežana i zanemarivanje njih samih od strane Tisaferna došla do kralja te je Tisaferno zbog straha morao poslušati kralja.¹²⁵

Već 410. g. pr. Kr. blizu Kizika odigrala se bitka u kojoj su Atenjani odnijeli veliku pobjedu jer su, kako ističu povjesničari, uništili peloponesku flotu i time otklonili opasnost na Helespontu na neko vrijeme. Još su trajale pobune u Bizantiju, ali Lazenby navodi da Bizantij nije bio problem Atenjanima nego peloponeska flota koje su se u ovoj bitci riješili. Ksenofont kao što sam i prije naveo ne daje jasne detalje o ovoj bitci, ali nam Diodor ističe kako je

¹²⁴ Thuc. VIII. 99-109; Diod. Sic. XIII. 39-40; Xen. *Hell.* I. 1; Lazenby 2004: 195-199; Kagan 2005: 402-407. Diodor Sicilski za razliku od Tukidida opisuje kako je tijekom bitke kod Kinoseme došlo pojačanje Atenjanima od dvadesetak brodovlja od njihovih saveznika. Thuc. VIII. 99-109; Diod. Sic. XIII. 39-40. Lazenby ni sam nije siguran koji bi to saveznici mogli biti, vjerojatno Metimnjani, ali bi oni poslali dosta manje brodova. Lazenby 2004: 195-199.

¹²⁵ Xen. *Hell.* I. 1; Plut. *Vit. Alc.* 27-28; Lazenby 2004: 202; Kagan 2005: 409-410.

Alkibijad na lukav način pobijedio peloponesku flotu. Naime, svoje brodovlje je podijelio na tri dijela i s nekih dvadesetak brodova je namamio Mindara iz luke. Mindar je s osamdesetak brodova lovio Alkibijada sve dok ga s leđa nisu okružiladruge dvojica atenskih admirala s ostatkom brodovlja i potpuno uništili peloponesku flotu. Antički pisci pišu da Mindar nije mogao vidjeti ostatak atenskih brodovlja koji su mu došli iza leđa zbog jake kiše i grmljavine, dok su također imali zaklon iza malih otoka i rtova, zato jer ova lukava strategija bila moguća. Nedugo nakon bitke kod Kizika uspostavljena je demokracija u Ateni, ali pravu stratešku pobjedu Atenjani nisu mogli izvući iz ovih pobjeda na Helespontu. Povjesničari ističu kako Atenjani nisu sredili financijsku situaciju i time bili zakinuti za veće ofenzivne operacije, dok su Spartanci imali perzijskog kralja i Farnabaza koji su im financirali mornaricu, ali taj novac je dolazio sporo. Lazenby navodi da sve do 407. g. pr. Kr. Spartanci nisu dobivali redovito plaću sve dok Lisandar nije uspostavio dobre odnose s Kirom, perzijskim princom.¹²⁶ Tom pobjedom Helespont je oslobođen te je dovoz žita u Atenu bio osiguran. što je bila primarna obveza Atenjana.

Narednih godina dogodilo se nekoliko značajnijih događaja: Alkibijad je uspio osvojiti Bizantijum i Kalhedon te se vratio u Atenu. Ksenofont ističe da je i sam on bio u strahu kako će ga dočekati Atenjani jer je u gradu imao brojnih neprijatelja među demokratima, religijskim konzervativcima, patriotima i ostalim političarima. Kagan smatra da je njegova najbolja obrana od svih ranijih optužbi bile njegove ratne pobjede na Helespontu koje su mu donijele popularnost među vojnicima i građanima Atene. Iz tog razloga Alkibijad je amnestiran zbog ranijih optužbi te je postao *strategos* odabran od strane Narodnog vijeća koje je uzelo u obzir da jedino Alkibijad može preokrenuti rat u atensku korist zbog njegovih vojnih i diplomatskih vještina.¹²⁷

Drugi događaj bio dolazak Darijevog sina, Kira na maloazijsku obalu. To je bio krucijalan događaj za Peloponežane jer je Tisaferno izgubio ulogu iz razloga jer je bio priklonjen Atenjanima. Kirov primaran cilj bio je poraziti atensku mornaricu, ali je zadnjih godina uvidio da Peloponežani ne mogu naštetiti Atenjanima bez obzira koliko novca i brodova osigurali saveznicima. Jedan od razloga je bio što Peloponežani nisu imali adekvatnog admirala, iako su se

¹²⁶Xen. *Hell.* I. 1; Diod. Sic. XIII. 50-52; Lazenby 2004: 202-207; Kagan 2005: 410-424. Spartanci su nakon poraza kod Kizika zatražili mir što su Atenjani odbili jer su bili ohrabreni brojnim pobjedama na moru zadnjih par godina.

¹²⁷Xen. *Hell.* I. 4; Plut. *Vit. Alc.* 33-34; Lazenby 2004: 215-216; Kagan 2005: 432-436; Tritle 2010: 195-196. Alkibijad se vratio 407. g. pr. Kr. u Atenu.

stvari promijenile 407. g. pr. Kr. kada je zapovjedništvo nad brodovljem dobio Lisandar. U kratkom vremenu stvorio je dobar odnos s Kirom što se vidi kada je nagovorio princa da mornarima digne plaću za jedan obol, iako je Darije bio protiv toga. Poznato nam je da je Lisandar iz Sparte u Efez krenuo sasedamdesetak brodova, dok Diodor spominje dok je stigao u Efez da je imao devedesetak brodova što je znak da je Kir u kratkom vremenu isfinanciraogradnju brodova. Uskoro je došlo do bitke kod Notija gdje su Atenjani izgubili zbog pogreške Alkibijada i njegovog admirala. Povjesničari smatraju da je Alkibijad pogriješio što je prenio zapovjedništvo na Antioha koji je djelovao protivno Alkibijadovom naređenju i izazvao Lisandra. Ksenofont i Diodor spominju da je Lisandar znao za Alkibijadovo odsustvo kod Notija što je natjeralo Lisandra u bitku jer je znao da novi zapovjednik brodovlja Antioh nije vrsan admiral, smatraju povjesničari.¹²⁸ Poraz kod Notija nije bio veliki vojni poraz, ali je imao političkih i vojnih implikacija jer su nakon poraza smjenjeni najkompetentniji vojkovođe i Alkibijad koji je prognan iz Atene, dok je s druge strane Lisandar dobio povjerenje od strane svojih vojnika i Perzijanaca. Smatram da taj potez atenskih političara nije bio najpametniji potez te možemo nagađati kako bi rat završio da je Alkibijad ostao atenski vojskovođa, ne zbog njegovih vojnih sposobnosti kojih nije bilo puno, nego zbog diplomatskih vještina prema Perzijancima koji su jedini mogli donijeti prevagu jednoj strani u ovome ratu.¹²⁹

Situacija nije bila bolja ni kod Peloponežana jer je Lisandar smijenjen te ga je zamijenio Kalikratida sukladno spartanskim zakonima. Takav potez peloponeska vojska nije favorizirala, čak ni sam Kalikratida nije htio ostati zapovjednik zbog negodovanja vojske, ali je Lisandar uvijek bio korak naprijed kako oslabiti suparničkog admirala. Naime, njemu je ostalo novca koji mu je dao Kir, ali ga nije predao Kalikratidi nego samome Kiru, koji je odbio plaćati Kalikratidi što govori da je i sam Kir bio protivnik novome admiralu. To je dalo Atenjanima vremena da obnove svoju mornaricu, iako im je ponestajalo novca, ali znamo iz izvora da su rastopili zlatne kipove na Akropoli da bi sagradili nove trireme i platili mornarima. Kalikratida je 406. g. pr. Kr. opsjeo Lezb gdje je zatvorio Konona (atenskog vojskovođu) i njegove ljude, na što su odgovorili Atenjani slanjem brodovlja jer bi zauzećem Lezba Peloponežani imali nesmetan prolaz do Helesponta. Otok ne bi mogao dugo izdržati da nisu u pomoć stigli Atenjani jer je grad opsjedalo

¹²⁸ Xen. *Hell.* I. 5; Diod. Sic. XIII. 71; Lazenby 2004: 219-221; Kagan 2005:427-448. Lisandar se probio u vojnoj karijeri jer se pokazao dobrihvatnikom i jer je bio ljubavnik i učenik Agisovog brata, Agiselaja.

¹²⁹ Lazenby 2004: 223; Kagan 2005: 448; Bradford 2011: 141-143.

oko stotinu sedamdeset peloponeskih brodova, smatraju povjesničari. Važno je napomenuti da je sljedeći dan došlo do bitke kod Arguinskih otoka gdje su pobjedu odnijeli Atenjani. Kao što sam ranije napomenuo u radu Atenjani su bili bolji pomorci, ali u ovoj bitci Peloponežani su imali iskusnije admirale jer su najbolji Atenjani zarobljeni na Lezbu s Kononom, smatra Kagan. Iako su Peloponežani imali iskusnije admirale ako ćemo vjerovati Kaganu, oni ipak nisu uspjeli iskoristiti taktiku zabijanja između dvaju atenskih brodova jer su Atenjani popunili tu prazninu brodovljima koji su se nalazili iza prve linije trirema. Također, Peloponežani su pustili nekoliko desetaka brodova da opsjedaju polise na Lezbu te je manje brodova (oko sto i dvadeset) sudjelovalo u bitci protiv stotinu i pedeset atenskih brodova. Jednim dijelom je i sam Kalikratida kriv za poraz jer je zbog ponosa odbio novčanu pomoć od Kira, a također i Lisandar koji je intencionalno nakon njegove smjene sabotirao Kalikratidu uskraćivanjem novca koje mu je dao perzijski princ.¹³⁰ Tom pobjedom zauzeće Lezba od strane Peloponežana je spriječeno i Atenjani su još jednom doživjeli veliku pobjedu na Egeju.

Peloponežani su nakon poraza uvidjeli da nemaju puno opcija nego da pozovu Lisandra natrag jer je jedini on imao dobre veze sa Kirom. Ksenofont i Plutarh u svojim djelima napominju da je čak i sam Kir poslao svoje diplomate da zatraže Lisandrov povratak.¹³¹ Peloponežani zajedno s Lisandrom su u ovoj fazi rata imali nevjerojatnu sreću jer je obolio Darije II. te je Kir pozvan k ocu te je „Lisandru doznačiosve gradske porezokoji su pripadali njemu osobno i još mu pored toga dao obilato novca“ – što znači da je Lisandar kontrolirao financije u onome dijelu Male Azije i postao je zamjenik Kira dok se ovaj ne vrati.¹³²

Diodor piše da je nakon izgradnje brodovlja i podmirivanje plaća svojim mornarima, Lisandar se sastao s Agisom na Atici, u čiju kronologiju povjesničari ne vjeruju, nego se više

¹³⁰Xen. *Hell.* I. 5-7; Diod. Sic. XIII. 73-102; Lazenby 2004: 224-236; Kagan 2005: 449-466; Tritle 2010: 205-212. Atenjani ipak nisu iskoristili puni potencijal pobjede kod Arguinskih otoka jer su odbili mir sa Spartom te je uslijedilo suđenje njihovim vojskovođama koji nisu spasili ljude iz mora nakon bitke. Oni su se ogradili od tih optužbi smatrajući da nisu mogli spasiti ljude jer je počela oluja. Na njihovu nesreću tih dana se održavao festival obitelji i zajedništva u Ateni što je dodatno pogoršalo njihovu situaciju te su osuđeni i smaknuti .

¹³¹Xen. *Hell.* II. 1; Plut. *Vit. Lys.* 7; Lazenby 2004: 237; Tritle 2010: 213. Ksenofont i Plutarh ističu kako Lisandar nije mogao obnašati dužnost admirala dva puta sukladno spartanskim zakonima, nego je postao podzapovjednik brodovlja, a Arak glavni zapovjednik. To je naime bilo samo na papiru jer svi su bili svjesni da je glavnu riječ imao Lisandar.Xen. *Hell.* II. 1; Plut. *Vit. Lys.* 7.

¹³²Xen. *Hell.* II. 1; Lazenby 2004: 238; Tritle 2010: 213. Kir je Lisandru rekao, navodi Ksenofont, da ulazi u sukobe s Atenjanima jedino kada smatra da je superiorniji od njih. Tritle smatra da je Kir mislio da se ne ponove prošli porazi. Tritle 2010: 213.

oslanjanju na Ksenofonta koji je naveo da je Lisandar plovio dužjonske tj. maloazijske obale dobeći na svoju stranu polise koji su se od njih odmetnuli. Taj dio je povjesničarima dosta maglovit zbog različitih opisa događaja. Ako je vjerovati Diodoru dolaskom Lisandrovih brodova do Atike izazvao bi alarmantnu situaciju Atenjanima koji bi se morali brodovljem vratiti do Atene dok bi Lisandar neometano mogao ploviti prema Helespontu u vrijeme kada su stizali trgovački brodovi puni žita u Atenu. S jednom činjenicom se povjesničari slažu, a to je da je njegov krajnji cilj bio Helespont, odsjeći žilu kucavicu Atenjana, prema kojoj je krenuo s brodovljem.¹³³

Atenjani nisu u tom trenutku imali druge opcije nego pratiti Lisandra prema Helespontu kao što su učinili nekoliko godina ranije pod Alkibijadovim zapovjedništvom. Ksenofont navodi kako je Atenanima odbjegli Alkibijad nudio pomoć i savjetovao ih da se približe polisu Sestu od kuda mogu primati hranu dok su atenski zapovjednici glatko odbijali svaku pomoć. Smatram da je to bila pogreška Atenjana jer su na dan bitke kod Egospotama atensko brodovlje je bilo neorganizirano i raštkano jer se nisu usidrili u luku kao Spartanci te su morali putovati po hranu do obližnjih gradova. Lazenby ističe da je mjesto Egospotam smješteno nasuprot Lampsake gdje su bili usidreni Peloponežani, a najbliži grad Atenjanima od kuda su primali hranu je bio Sest udaljen 19 kilometara. Glavni razlog zašto su Atenjani odabrali Egospotam za usidrenje je bio jer su s tog mjesta mogli nadgledati cijelu peloponesku flotu. Tritle navodi kako su se par dana igrali „igru mačke i miša“, tj. Peloponežani nisu reagirali na atenske provokacije, nego su čekali pravi trenutak. Petog dana, navodi Ksenofont, Lisandar je zapovijedao napad. Do neke velike bitke nije ni došlo, Atenjani nisu organizirali bojne redove, dok je s druge strane Lisandrova flota organiziranim napadom zarobila i opkolila atensku mornaricu od stotinu i osamdeset brodova. Po opisu antičkih pisaca možemo vjerovati da se Atenjani nisu nadali neprijateljskom napadu pošto prvih dana nisu uopće reagirali na provokaciju Atenjana.¹³⁴

Nakon ovoga poraza Atena je ostalo odsječena od linije snabdijevanja žitom s Crnoga mora, većina brodovlja je uništeno i zarobljeno, te je financijski nestabilna i bez saveznika Atena kapitulirala 404. g. pr. Kr. Naime, Agis je opkolio Atenu na kopnu, dok je Lisandar nakon veličanstvene pobjede žurio prema Pireju te Atenjani nisu imali puno izbora. Odmazda je bila

¹³³Xen. *Hell.* II. 1; Diod. Sic. XIII. 104; Lazenby 2004: 239; Tritle 2010: 213-214.

¹³⁴Xen. *Hell.* II. 1; Diod. Sic. XIII. 105-106; Lazenby 2004: 240-243; Kagan 2005: 474-476; Tritle 2010: 214-215.

strašna, kako je i sam zapisao Ksenofont : „...da Atenjani sruše velike zidine i Pirej, predaju cijelo brodovlje osim dvanaest lađa, prime prognanike ponovo u grad, budu u prijateljskim odnosima s istim gradovima kao i Spartanci te da i na moru i na kopnu slijede Lakedemonjane kamo god ih ovi budu vodili.“ Atenjani se nisu bunili na ove uslove jer su vjerojatno smatrali da su ovi uslovi najmanje što mogu napraviti za svu zlobu koju su napravili u ovome ratu, svojim neprijateljima i svojim nepouzdanim saveznicima iz Delskoga saveza. Dan kada su Peloponežani počeli rušiti atenske zidine označio je početak slobode za čitavu Heladu, iako su Grke zahvatili novi ratovi.¹³⁵

Atena više nikad nije bila ista kao prije. U gradu su vlast preuzela tridesetorica oligarha koji su iskoristili tešku situaciju za samu Atenu i počeli terorizirati demokrate u gradu pa su ih nazvali Tridesetorica tirana. Ubrzo je i taj režim srušen i ponovno je uspostavljena demokracija u Ateni nakon građanskoga rata 403. g. pr. Kr. Sada kada su obje strane bile oslabljene Perzijanci su tražili svoje pravo na maloazijsku obalu gdje su živjeli Grci pa je opet došlo do rata između Grka i Perzijanaca, ali je na kraju Antalkidinim mirom Perzijancima priznata vlast nad nekim grčkim gradovima u Maloj Aziji. Nakon tih sukoba, na sjeveru su ojačali spartanski saveznici iz Peloponeskoga rata, Beoćani na čelu s Tebom. Oni su se u Peloponeskom ratu borili protiv atenske hegemonije, a u drugoj polovici 4. st. pr. Kr na put im je stala Sparta koja je u tom ratu poražena te je konačno srušen Peloponeski savez. Sklopljen je mir sa Spartancima i završila je tebanska hegemonija te ubrzo dolazi sa sjevera sila koja će kasnije osvojiti Perzijsko carstvo, a to je bila Makedonija na čelu s Aleksandrom Velikim.¹³⁶

¹³⁵ Xen. *Hell.* II. 2; Lazenby 2004: 245-250; Kagan 2005: 476-483; Tritle 2010: 217-218. Važno je napomenuti da su spartanski saveznici htjeli uništiti Atenu kao što su Rimljani izbrisali Kartagu, ali su Spartanci smatrali da su puno dobro Atenjani napravili za Heladu u grčko-perzijskim ratovima te su pošteđeni.

¹³⁶Lisičar 1971: 154-162.

7. Zaključak

Tukidid nam je jasnim pregledom ratnih događaja u Peloponekom ratu pokazao kako je taj rat imao velike sličnosti s modernim svjetskim ratovima u 20. stoljeću. Rat je zahvatio veliki dio poznatog svijeta, od Sicilije preko Italije pa sve do Grčke i Perzije. Iako su grčki polisi bili „civiliziranigradovi“, pojam „civilizacija“ je nestao kada su započeli krvavi sukobi između polisa jer se nisu poštivala ratna pravila. Što se tiče nasilja u tom ratu Tukidid je detaljno opisao kako su završili sukobi dviju strana gdje nisu pošteđeni starci, žene pa čak ni djeca sve zbog međusobne ljutnje, frustracija i želje za osvetom. Najbolji primjer je bila situacija na Siciliji gdje su opsjednuti Sirakužani napokon mogli izbaciti svoje frustracije i pokazati agresivnost nad zarobljenim Atenjanima. U ratu je teror postalo oružje, puno zvjerstva i divljaštva te se agresivnost povećavala kako se rat odužio. Svaki sumnjivi čovjek je bez suda odmah ubijen, pošteđeni nisu bili ni diplomati ni trgovci na brodovima koje se bacalo u more, zauzimanjem polisa došlo je do istrebljenja stanovništva, žene i djeca su porobljeni, starci i muškarci su ubijani.

Zanimljivo je da na početku rata nijedna strana nije znala kako bi porazila drugu. Atenjani su bolje stajali na moru te su izbjegavali borbe na kopnu, dok su Spartanci činili suprotno. Tako da na početku sukoba nije bio konvencionalnog rata kao u ostalim ratovima u grčkoj povijesti gdje su se dvije strane poredale u bojne redove hoplita i potukle. To je možda bio jedan od razloga zašto je dolazilo do divljaštva, konvencionalnih sukoba nije bilo pa se upotrijebio alternativni način koji je doveo do svih mogućim strahota koje je spomenuo Tukidid.

Do rata vjerojatno ne bi došlo da Atenjani nisu u vrlo kratkom vremenu stekli veliku moć u Heladi. Stvorili su Delski savez iz kojeg su crpili novac i mornaricu, pojačali trgovinu po Mediteranu koja im je osigurala velike količine zlata te su ubrzo počeli kontrolirati članicama u Delskome savezu i počeli širiti hegemoniju. S druge strane, na jačanje Atene nisu dobro reagirali saveznici s Peloponeza koji su htjeli rasplamsati ovaj budući sukob sve zbog velikog straha prema širenju atenske moći i utjecaja.

Smatram da bi Atena izašla kao pobjednik i ovoga rata da se nije upustila u sicilsku kampanju. Spartanci prije siciliske ekspedicije nisu bili prijateljniji Ateni i njihovim saveznicima na

otocima jednostavno zato jer Atena s velikim zidinama nije mogla biti osvojena zbog neadekvatnih opsadnih strojeva u ono vrijeme. Atenina prava snaga je bila u njezinim saveznicima koji su im plaćali godišnji danak u novcu i brodovima te Spartanci nisu imali pravi odgovor kako pridobiti atenske saveznike na svoju stranu. Ukoliko bi došlo do pobuna Atenjani su to brzo ugušili, a Spartanci nisu mogli nikako sudjelovati zbog slabe mornarice i straha od Atenjana na moru.

Pravi kolaps za Atenu dogodio se neuspješnim pohodom na Siciliju gdje su izgubili vojsku, mornaricu, novac i stvorili nekoliko novih neprijatelja. Spartanci ipak ne bi mogli skršiti moć Atene da nisu sklopili mir s Perzijancima koji su financirali spartansku mornaricu i rat na Egeju. Tako se fokus svih vojnih snaga usmjerio na Helespont od kuda je Atena dobivala pomoć od svojih saveznika. Glavni zadatak je bio pridobiti što više atenskih saveznika na stranu Sparte i blokirati Helespont što su Peloponežani na kraju uspješno uradili i Atena je kapitulirala.

Ovaj rat je bio veliki udarac za grčki prostor jer su polisi ostali neujedinjeni i oslabljeni ratom. Veliki dio stanovništva je zbog bolesti i ratnih nedaća bio izgubljen, polisi su bili financijski oštećeni, a došlo je i do sukoba između nekadašnjih peloponeskih saveznika. Perzijanci nisu altruistički pomagali Spartancima nego su nakon rata tražili dio maloazijske obale gdje su bili grčki polisi što je opet dovelo do novih sukoba. Sada dok su Grci bili oslabljeni, na sjeveru se rađala nova sila koja će steći kontrolu nad svim Grcima i kasnije osvojiti Perziju, a to je bila Makedonija na čelu s Filipom II. i Aleksandrom Velikim.

8. Literatura

8.1. Izvori

DIODOR SICILSKI, *Biblioteca historica*. Austin: Texas Press 2010.

KSENOFONT, *Grčka povijest*. Zagreb: Matica Hrvatska 2001.

PLUTARH, *Izabrani životopisi*. Zagreb: Matica Hrvatska 1892.

TUKIDID, *Peloponeski rat*. Zagreb: Matica Hrvatska 1957.

8.2. Literatura

BRADFORD, A. S. (2011). *Leonidas and the Kings of Sparta*. Oxford.

CAWKWELL, G. (1997). *Thucydides and the War*. London.

FORNARA, W. C. (2007). *Arhaic Times to the end 56of the Peloponnesian Wars*. New York.

HANSON, V. D. (1991). *The Classical Greek Battle Experience*. London.

HANSON, V. D. (2006). *A War Like No Other*. New York.

JAFFE, S. N. (2017). *Thucydides on the Outbreak of War*. Oxford.

KAGAN, D. (1967). *The Outbreak 56ft the Peloponnesian war*. New York.

KAGAN, D. (2005). *The Peloponnesian War*. New York.

KINZL, H. K. (2006). *A Companion to the Classical Greek World*. Oxford.

LAZENBY, J. (2004). *The Peloponnesian War*. New York.

LISIČAR, P. (1971). *Grci i Rimljani*. Zagreb.

MAJOOR, A. S. (2003). "The Battle of Leuktra", *Doctrine and Training*, Vol. VI:50-55.

- RHODES, J. P. (2006). *A History 57ft he Classical Greek World*. Oxford.
- RAY, E. F. (2012.) *Greek and Macedonian Land Battles 57ft he 4th Century BC*. Jefferson.
- ROBERTS, T. J. (2017). *The Plague of War*. Oxford.
- SOUZA, de P. (2002). *The Peloponnesian War*. Oxford.
- STAGUHN, G. (2006). *Warum die Menschen keinen frieden halten*. Wien.
- STRAUSS, S. B. (1993). *Fathers and Sons in Athens*. London.
- TRITLE, A. L. (2010). *A New History of the Peloponnesian War*. Oxford.

9. Sažetak rada

Peloponeski rat bio je jedan od većih sukoba na prostoru Helade između dva najmoćnija polisa u Heladi, Ateni i Sparte. Rat je započeo 431. g. pr. Kr. zbog sve većeg nezadovoljstva Peloponežana koji se nisu mogli nositi sa sve rastućom atenskom dominacijom i hegemonijom nad ostalim Helenima. Atena i Sparta su još prije Peloponeskoga rata formirale saveze tj. okupile grčke saveznike koji su im vojno i financijski pomagali. U prvom dijelu rata (Arhidamov rat) Spartanci su se bolje borili na kopnu, dok su Atenjani bili snažniji na moru, ali do većih katastrofa nije dolazilo. Već u sljedećem dijelu rata (nakon Nikijinog mira) Atenjani se upuštaju u Sicilsku kampanju gdje gube značajniji dio svoje vojske, brodovlja i financija. Ta sicilska katastrofa imala je značajne posljedice na zadnju fazu rata (Dekelejski rat) jer je zaustavljeno širenje atenskog saveza te se rat premjestio na Egejsko područje. U tom dijelu rata Perzija je odigrala krucijalnu ulogu jer je financijski podržala Spartu koja je uspjela izgraditi adekvatnu mornaricu koja je porazila Atenu kod Egospotama i zaustavila dovoz hrane u Atenu. Tim porazom Atena nije imala izbora nego kapitulirati 404. g. pr. Kr.

The Peloponnesian War was conflict in Hellas (modern Greece) between two major greek states, Athens and Sparta. The war started in 431 BC because the states in Peloponnesian League feared the growth of Athenian power. Before Peloponnesian War, two rivals formed alliances which consisted of Greek city-states which were obligated to aid with financial and military help. In first stage of the war (Archidamian War) Spartans made several victories on land because they had the most elite infantry in ancient history. On the other hand, Athenians were dominant in the sea, but this stage of the War was secured from big catastrophes. In second part of the War Athenians lost most of its army and ships in Sicilian expedition which was the main reason why Athenians lost this war. In the last part of the War, Spartans made coalition with Persians which gave them financial and military support in Aegean Sea. Persian financial aid were main reason why Spartans built new navy which defeated Athenians in the battle of Aegospotami in 405 BC. This was decisive Spartan victory which led to Athenian surrender in 404 BC.